

FRIEDRICH ENGELS

SOSIALISMIN KEHITYS UTOPIASTA TIETEEKSI⁷⁰

JOHDANTO

ENGLANNINKIELISEEN PAINOKSEEN 1892

Tämä pieni kirjanen oli alkujaan suuremman kokonaisuuden osa. Vuoden 1875 tienoilla tri E. Dühring, Berliinin yliopiston *yksityisdosentti*, julisti äkkiä ja melko isoäänisesti kääntyneensä sosialismiin ja lahjoitti saksalaiselle yleisölle paitsi sosialistista teoriaa, myös käytännöllisen suunnitelman yhteiskunnan uudestijärjestämiseksi. Oli itsestään selvää, että hän hyökkäsi edeltäjiensä kimppuun; ennen kaikkea hän kunnioitti Marxia purkamalla koko kiukkunsa häneen.

Tämä tapahtui samoihin aikoihin, jolloin Saksan sosialistisen puolueen molemmat lohkot — eisenachilaiset ja lassallelaiset³ — olivat vastikään sulautuneet yhteen ja siten puolue ei ainoastaan ollut tervattomasti voimistunut, vaan oli saanut myös — mikä oli vielä tärkeämpää — mahdollisuuden suunnata kaikki voimansa yhteistä vihollista vastaan. Saksan sosialistinen puolue oli muodostumassa nopeasti voimatekijäksi. Mutta puolueen muuttaminen voimatekijäksi vaati ennen kaikkea olemaan vaarantamatta sen vasta saavutettua yhtenäisyyttä. Tri Dühring ryhtyi kuitenkin julkisesti muodostamaan ympärilleen lahkokuntaa, tulevan erillisen puolueen ydintä. Meidän täytyi sen vuoksi ottaa vastaan haaste ja ryhtyä taisteluun, miellyttipä se meitä tai ei.

Se oli kuitenkin ilmeisesti aikaa vaativa, joskaan ei niin kovin vaikea juttu. Meille saksalaisille on tunnetusti ominaista hirveän raskas perusteellisuus, eräänlainen perusteellinen syvämielisyys tai syvämielinen perusteellisuus, miksi sitä sitten sanottaneenkin. Aina kun joku meistä esittää jotakin, mikä hänestä on uusi oppi, hänen täytyy muovata se ensin kaikkikäsittäväksi systeemiksi. Hänen pitää todistella, ettei logiikan pääperiaatteilla eikä maailmankaikkeuden peruslaeillakaan ole alkuunkaan ollut muuta tarkoitusta kuin johtaa lopulta tähän vasta keksittyyn, kaiken kruunaavaan teoriaan. Ja tri Dühring on tässä suhteessa ollut aivan kansallisen mallimitan mukainen. Ei vähempää kuin täydellinen »Filosofian systeemi» —

henki-, moraalii-, luonnon- ja historianfilosofian, täydellinen »Kansantaloustieteen ja sosialismin systeemi» ja päätteeksi »Kansantaloustieteen kriittinen historia» — kolme paksua oktaavokokoista, sekä painoltaan että sisällöltään raskasta nidosta, kolme yleensä kaikkia edellisiä filosofeja ja taloustieteilijöitä ja eritoten Marxia vastaan marssittua argumenttiarmeijakuntaa — todellakin yritys suorittaa täydellinen »tieteen mullistus» — kaiken tämän sain ottaa tähtäimeeni. Minun oli käsiteltävä kaikkea mahdollista, alkaen aika- ja paikkakäsitteistä aina bimetallismiin⁷¹; materian ja liikkeen ikuisuudesta aina moraalikäsitysten katoavaisuuteen asti; Darwinin luonnollisesta valinnasta nuorison kasvatukseen tulevaisuuden yhteiskunnassa. Vastustajani systemaattinen laajaperäisyys antoi sentään minulle tilaisuuden kehittää vastapainoksi ja yhtenäisemmässä muodossa kuin aikaisemmin Marxin ja minun edustamia katsomuksia näistä sangen moninaisista asioista. Ja tämä olikin pohjimmaisin syy, joka sai minut käymään käsiksi tähän muutoin niin epäkiitolliseen tehtävään.

Vastaukseni julkaistiin ensin artikkelisarjana Leipzigin »Vorwärts»-lehdessä⁹⁹, sosialistisen puolueen pää-äänenkannattajassa, ja myöhemmin kirjana: »Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana», josta v. 1886 ilmestyi Zürichissä toinen painos.

Nykyisin Lillen edustajana Ranskan parlamentissa olevan ystäväni Paul Lafarguen pyynnöstä laadin tämän kirjan kolme lukua kirjaseksi, jonka hän käänsi ja julkaisi v. 1880 nimellä »*Socialisme utopique et socialisme scientifique*». Tämän ranskankielisen tekstin mukaan valmistettiin sitten puolalainen ja espanjalainen laitos. Vuonna 1883 saksalaiset ystävämme toimittivat kirjaseen julkaisuuteen alkukielellä. Sen jälkeen on saksankielisen tekstin pohjalta julkaistu italian-, venäjän-, tanskan-, hollannin- ja romaniankieliset käännökset. Käsillä oleva englanninkielinen laitos mukaan luettuna on tämä pikku kirjanen siis levinnyt kymmenellä eri kielellä julkaistuna. Luulen, ettei mitään muuta sosialistista teosta, ei edes v. 1848 ilmestynyttä »Kommunistista manifestiamme»* eikä Marxin »Pääomaa», ole käännetty niin monelle kielelle. Saksassa on kirjasesta otettu neljä painosta, yhteensä noin 20 000 kappaletta.

»Markki»-liitteen⁷² kirjoitin levittääkseni joitakin Saksan maanomistuksen historiaa ja kehitystä koskevia perustietoja Saksan sosialistiseen puolueeseen. Se tuntui erikoisen tarpeelliselta aikana, jolloin tämän puolueen vaikutus ulottui jo lähes koko kaupunkilaistyöväestöön ja oli kysymys maatyöläisten ja talonpoikien voittamisesta sen puolelle. Tämä liite sisällytettiin käännökseen, koska alkuperäiset, kaikille germaanisille heimoille yhteisesti ominaiset maanomistumuodot ja niiden rappeutumishistoria ovat Englannissa vieläkin vähemmän tunnettuja kuin Saksassa. En ole muuttanut alkuperäistä tekstiä enkä siis ottanut huomioon Maksim Kovalevskin hiljattain esit-

* Ks. tämän julkaisun 1. osaa, ss. 94—120. *Toim.*

tämää hypoteesia, jonka mukaan markkin jäsenten keskeistä pelto- ja niittymaiden jakoa edelsi ison, useita sukupolvia käsittävän patriarkaalisen perhekunnan yhteisesti suorittama maan viljely (siitä esimerkkinä on vielä tänäkin päivänä eteläslaavilainen zadruga) ja jako tapahtui myöhemmin, kun yhteisö oli kasvanut niin suureksi, että se oli liian jäykkä hoitamaan yhteisesti taloutta⁷³. Kovalevski on todennäköisesti täysin oikeassa, joskin kysymys on vielä sub judice*.

Tässä kirjassa käytetyt taloustieteelliset termit, mikäli ne ovat uusia, ovat yhdenmukaisia Marxin »Pääoman» englanninkielisessä painoksessa käytettyjen termien kanssa. »Tavaratuotannolla» tarkoitamme sitä taloudellista kehitysvaihetta, jolloin esineitä ei tuoteta ainoastaan tuottajien kulutusta, vaan myös vaihtoa silmällä pitäen, ts. niitä tuotetaan *tavaroina* eikä käyttöarvoina. Tämä vaihe on kestänyt siitä lähtien, kun alettiin tuottaa vaihtoa varten, aina nykyaikaan asti; se saavuttaa täydellisen kehityksensä vasta kapitalistisen tuotannon aikana, ts. oloissa, joissa kapitalisti, tuotantovälineiden omistaja, palkkaa työhön työläisiä, ihmisiä, joilta on riistetty kaikki tuotantovälineet paitsi heidän työvoimaansa, ja pistää taskuunsa tuotteiden myyntihinnan ja kustannusten välisen erotuksen. Teollisen tuotannon historian jaamme keskiajasta lähtien kolmeen kauteen: 1. käsityö, pienkäsityöläismestarit muutamine kisälleineen ja oppipoikineen, jolloin jokainen työntekijä valmistaa koko tuotteen; 2. manufaktuuri, jolloin suurempi määrä yhteen suureen työpajaan koottuja työläisiä valmistaa koko tuotteen sellaisen työnjakoperiaatteen mukaisesti, että kukin työläinen suorittaa vain osavaiheen, joten tuote on valmis vasta sitten, kun se on kulkenut vuoron perään jokaisen käsin kautta; 3. nykyaikainen teollisuus, jossa jollakin käyttövoimalla käyvät koneet valmistavat tuotteen, ja työläisen toiminta rajoittuu koneiston toiminnan valvomiseen ja sääntelyyn.

Tiedän varsin hyvin, että tämän kirjasen sisältö loukkaa suurta osaa brittiläisestä lukijakunnasta. Mutta jos me mannermaalaiset olisimme vähänkin pitäneet lukua brittiläisestä »respektabiliteetista», olisimme vieläkin pahemmassa asemassa kuin nyt olemme. Tämä teos edustaa sitä, mitä me sanomme »historialliseksi materialismiksi», ja sana »materialismi» kuulostaa brittiläisen lukijakunnan valtaenemmistöstä korvia vihlovalta epäsoinnulta. »Agnostisismi» vielä menettelisi, mutta materialismi on kerrassaan mahdotonta.

Ja silti 1600-luvusta alkaen koko uuden ajan materialismin koti on Englannissa eikä missään muualla.

»Materialismi on Ison-Britannian oma poika. Jo sen skolastikko Duns Scotus kysyi itseltään: eikö materia voi ajatella?

Tehdäkseen sellaisen ihmeen mahdolliseksi hän turvautui jumalan kaikkivaltaan, ts. pakotti teologian saarnaamaan materialismia. Lisäksi hän oli nominalisti⁷⁴. Nominalismi on pääaineena englan-

* — käsittelyvaiheessa. *Toim.*

tilaisten materialistien opeissa, kuten se ylipäänsä on materialismin ensimmäinen ilmentymä.

Englantilaisen materialismin todellinen kantaisä on Bacon. Luonnontiede on hänestä tosi tiedettä ja kokemusperäinen fysiikka luonnontieteen tärkein osa. Anaksagoras homoioimeereineen⁷⁵ ja Demokritos atomeineen ovat usein hänen auktoriteettejaan. Hänen oppinsa mukaan aistit ovat pettämättömiä ja kaiken tiedon lähde. Tiede on kokemustiedettä ja merkitsee rationaalisen metodin soveltamista aistihavaintoon. Induktio, analyysi, vertailu, havainto ja kokeilu ovat rationaalisen metodin pääehtoja. Materian luontaisista ominaisuuksista on liike ensimmäinen ja tärkein, ei ainoastaan mekaanisena ja matemaattisena liikkeenä, vaan sitäkin enemmän viettinä, elonhenkenä, jännityksenä eli — Jakob Böhmen sanontaa käyttääksemme — materian tuskana [Qual]*.

Baconin, ensimmäisen luojansa, opissa materialismi kätkee vielä naiivissa muodossa itseensä kaikinpuolisen kehityksen idut. Materia hymyilee runollisen aistimellisessä loistossaan koko ihmiselle. Sitä vastoin itse aforismien muodossa esitetyssä opissa on vielä vilisemällä teologisilla epäjohdonmukaisuuksia.

Kehittyessään edelleen materialismi yksipuolistuu. Baconin materialismin systematisoija on Hobbes. Aistimellisuus kadottaa värikkyytensä ja muuttuu geometrikon abstraktiksi aistimellisuudeksi. Geometria julistetaan päätieteeksi. Materialismi tulee vihamieliseksi ihmiselle. Materialismin täytyy kuolettaa lihansa ja muuttua askeetiksi voidakseen voittaa ihmistä vihaavan lihattoman hengen sen omalla alalla. Se esiintyy järkiolentona, mutta kehittää myös häikäilemätöntä järjen johdonmukaisuutta.

Jos aistimellisuus antaa ihmisille kaikki tiedot, selittää Hobbes pitäen Baconia lähtökohtanaan, niin näkemys, ajatus, käsitys jne. eivät ole muuta kuin aistimellisestä muodostaan enemmän tai vähemmän vapautuneen esinemaailman kuvajaisia. Tiede voi vain antaa nimiä näille kuvajaisille. Yhtä nimeä voidaan käyttää useammasta kuvajaisesta. Vieläpä voi olla nimienkin nimiä. Mutta ristiriitaista olisi toisaalta myöntää kaikkien ideain alkuperän olevan aistimaailmassa ja toisaalta väittää, että sana on enemmän kuin sana, että mielessämme aina yksityisinä kuvastuvien olevaisten lisäksi olisi vielä yleinen olevainen. Aineeton substanssi on pikemminkin samanlainen ristiriita kuin aineeton aine. Aine, oleminen, substanssi ovat yksi ja sama reaalin idea. *Ajatusta ei voida erottaa materiasta, joka ajattelee.* Materia on kaikkien muutosten subjekti. Sana 'loputon'

---

* »Qual» on filosofinen sanaleikki. »Qual» merkitsee kirjaimellisesti tuskaa, kipua, joka kannustaa johonkin tekoon. Mystikko Böhme sisällyttää tähän saksaalaiseen sanaan myös jotakin latinalaisesta sanasta *qualitas* (ominaisuus). Hänen mukaansa »Qual» oli — päinvastoin kuin ulkopuolelta aiheutettu kipu — aktiivinen alkuperuste, joka saa alkunsa sen alaisena olevan olion, suhteen tai henkilön spontaanista kehityksestä ja edistää vuorostaan tätä kehitystä.

on mieltä vailla, jollei se merkitse meidän henkemme kykyä tehdä loputtomasti lisäyksiä johonkin. Koska ainoastaan aineellinen on havaittavissa, tiedostettavissa, niin jumalan olemassaolosta ei tiedetä mitään. Vain oma olemassaoloni on varmaa. Jokainen inhimillinen intohimo on mekaanista liikettä, joka päättyy tai alkaa. Pyrkimysten kohteena on hyvä. Ihminen on samojen lakien alainen kuin luonto. Valta ja vapaus ovat identtisiä.

Hobbes systematisoi Baconia perustelematta kuitenkaan lähemmin tämän tärkeintä periaatetta, nimittäin sitä, että tiedot ja ideat ovat peräisin aistimaailmasta. Locke perustelee Baconin ja Hobbesin periaatetta ihmisymmärryksen alkuperää koskevassa tutkielmassaan.

Niin kuin Hobbes teki lopun Baconin materialismin teistisistä ennakkoluuloista, samoin Collins, Dodwell, Coward, Hartley, Priestley ym. tekivät lopun Locken sensualismin viimeisistä teologisista raja-aidoista. Deismi⁷⁶ on — ainakin materialistille — vain mukava ja huoleton tapa irrottaa uskonnot.»*

Näin sanoi Karl Marx nykyajan materialismin brittiläisestä alkuperästä. Ja ellei nykyisin englantilaisten mieltä erikoisemmin ylennä tuo tunnustus, minkä hän heidän esi-isilleen antoi, niin emme voi muuta kuin säälitellä. Siitä huolimatta on kiistatonta että Bacon, Hobbes ja Locke olivat ranskalaisten materialistien loistavan koulukunnan isiä, ranskalaisten materialistien, jotka kaikista saksalaisten ja englantilaisten niin maalla kuin merelläkin ranskalaisista saavuttamista voitoista huolimatta tekivät 18. vuosisadan ennen kaikkea ranskalaiseksi vuosisadaksi jo kauan ennen tuon vuosisadan lopun kruunaavaa Ranskan vallankumousta, jonka tuloksiin me muut pyrimme niin Englannissa kuin Saksassakin yhä vielä totuttutumaan.

Tätä ei voida mitenkään kieltää. Kun sivistynyt ulkomaalainen otti vuosisatamme puolivälissä asuinpaikakseen Englannin, hänen silmäänsä pisti eniten Englannin »respektaabelin» keskiluokan uskonnollinen tekopyhyys ja tyhmyys — niin hänen täytyi se käsittää. Me olimme silloin kaikki materialisteja tai ainakin sangen pitkälle meneviä vapaa-ajattelijoina, ja meistä tuntui käsittämättömältä, että Englannissa miltei kaikki sivistyneet ihmiset uskoivat jos jonkinlaisiin mahdottomiin ihmeisiin ja että jopa geologitkin, kuten Buckland ja Mantell, vääristelivät oman tieteesä tosiasioita, jotta nämä eivät olisi liian pahasti lyöneet korvalle Mooseksen luomistaruja. Tuntui käsittämättömältä, että täytyi mennä sivistymättömien pariin, »pe-seytymättömään laumaan», kuten silloin sanottiin, työläisten, varsinkin owenilaisten sosialistien luo, jos tahtoi löytää ihmisiä, jotka rohkenivat käyttää uskonnon asioissa omaa järkeään.

Mutta sittemmin Englanti on »sivilisoitunut». Vuoden 1851 näytely⁷⁷ soitti kuolinkelloja Englannin saariasemasta johtuneelle eris-

---

* *K. Marx ja F. Engels. Die heilige Familie, Frankfurt a. M. 1845, S. 201—204.*

tyneisyydelle. Englanti kansainvälistyi vähitellen sekä ruokien että juomien, tapojen ja käsityksien puolesta siinä määrin, että alan yhä enemmän ja enemmän toivoo, että tietyt englantilaiset tavat tulisivat yhtä yleisiksi mannermaalla kuin eräät mannermaiset tavat ovat tulleet Englannissa. Varmaa kuitenkin on, että oliiviöljyn (jonka ennen v. 1851 tunsivat vain ylimystö) leviämistä seurasi mannermaisen skeptisismien kohtalokas leviäminen uskonnon asioissa; on tultu jo niin pitkälle, että agnostisismi, jota tosin ei pidetä vielä aivan yhtä hienona kuin Englannin valtiokirkkoa, on kuitenkin saamansa arvonnannon puolesta milteipä samalla tasolla kuin baptistilahko ja joka tapauksessa korkeammassa arvossa kuin pelastusarmeija⁷⁸. Enkä voi kuvitella muuta kuin että monien, jotka sydämensä pohjasta surkuttelevat ja sadattelevat tätä epäuskon edistymistä, on lohdullista tietää, etteivät nämä vastaleivotut aatteet ole ulkomaista alkuperää eikä niitä ole varustettu merkinnällä *Made in Germany** kuten niin monet muut jokapäiväiset käyttöesineet, vaan että ne ovat päinvastoin vanhaa englantilaista alkuperää ja että niiden brittiläiset luojat menivät pari vuosisataa sitten hyvän matkaa pitemmälle kuin heidän nykyiset jälkeläisensä.

Todellakin, mitä muuta agnostisismi on kuin ilmeikästä lanca-shirelaista sanaa käyttäksemme »häveliästä» materialismia? Agnostikon luonnonkäsitys on läpeensä materialistinen. Koko luonto, maailma on omien lakiensa alainen ja sulkee ehdottomasti pois kaiken ulkoisen vaikutuksen. Mutta, lisää agnostikko varovaisesti, me emme kykene todistamaan, onko olemassa vai ei joku korkeampi olento tuntemamme maailman tuolla puolen. Tällä varauksella saattoi olla arvonsa niihin aikoihin, jolloin Laplace Napoleonin kysyessä, miksei suuren astronomin teoksessa »Tutkielma taivaan mekaniikasta» ole edes mainittu luojaa, vastasi ylväästi: »Je n'avais par besoin de cette hypothèse»**. Mutta nykyään kuvamme maailmankaikkeudesta ja sen kehittymisestä ei jätä kerrassaan mitään tilaa enempää luojalle kuin valtiaallekaan. Mikäli kuitenkin tahdottaisiin olettaa olevaksi jokin koko olemassaolevasta maailmasta irrallinen korkein olento, niin sellainen olettaus olisi jo sinänsä ristiriitainen ja lisäksi, kuten minusta näyttää, uskovaisten ihmisten tunteiden aiheetonta loukkaamista.

Agnostikkomme myöntää niin ikään, että koko tietämyksemme perustuu niihin ilmoituksiin, jotka saamme aistimiemme kautta. Mutta, hän lisää, mistä tiedämme antavatko aistimme meille oikean kuvan havaitsemistaan olioista? Ja edelleen hän ilmoittaa meille, että olioista tai niiden ominaisuuksista puhuessaan hän tarkoittaa todellisuudessa vain niitä vaikutelmia, joita oliot ovat hänen aisteihinsa tehneet, eikä itse näitä olioita ja niiden ominaisuuksia, sillä niistä hän ei voi tietää mitään varmaa. Se onkin käsityskanta, johon

* Valmistettu Saksassa. *Toim.*

** »En tarvinnut sellaista hypoteesia». *Toim.*

on näköjään vaikea päästä käsiksi pelkällä todistelulla. Mutta ennen kuin ihmiset todistelevat, he toimivat. »Im Anfang war die Tat.»* Ja inhimillinen toiminta oli ratkaisut vaikeuden jo kauan ennen kuin inhimillinen viisastelu sen keksi. Vanukas koetellaan syömällä se. Kun käytämme hyväksemme olioita niissä havaitsemiemme ominaisuuksien mukaisesti, silloin asetamme varmalle koetukselle aistihavaintojemme oikeellisuuden tai virheellisyyden. Jos nämä havainnot ovat olleet väärä, silloin täytyy myös kyseisen olion käytettävyydestä tekemämme päätelmän olla väärä, ja sellaisen käyttämisyrityksemme täytyy epäonnistua. Mutta jos saavutamme tarkoituksemme, jos huomaamme, että olio vastaa siitä saamaamme käsitystä ja olion käyttö antaa odotetun tuloksen, niin tämä on silloin myönteisenä todistuksena siitä, että oliosta ja sen ominaisuuksista saamamme aistihavainnot käyvät näissä puitteissa yhteen ulkopuolellamme olevan todellisuuden kanssa. Jos taas huomaamme, että olemme erehtyneet, niin silloin useimmiten ei kestä kauan, kun löydämme syyn siihen; huomaamme, että yrityksemme perustana ollut aistimus oli joko sinänsä epätäydellinen ja pinnallinen tai se kytkeytyi muiden aistimusten tuloksiin tavalla, joka ei vastaa todellista asiaintilaa; sanomme sitä virhepäätelmäksi. Niin kauan kuin kehitämme ja käytämme aistejamme oikein ja pysymme toimintatavoissamme oikealla tavalla tehtyjen ja käytettyjen aistihavaintojen asettamisissa puitteissa, niin kauan huomaamme, että toimintojemme menestyminen todistaa aistihavaintojemme olevan yhtäpitäviä aistimiemme olioiden aineellisen luonteen kanssa. Mikäli tiedämme, tähän saakka meidän ei ole ollut ainoassakaan tapauksessa pakko päätyä siihen johtopäätökseen, että tieteellisesti tarkistetut aistihavaintomme synnyttävät aivoissamme ulkomaailmasta sellaisia mielteitä, jotka luonteeltaan poikkeavat todellisuudesta, tai että ulkomaailman ja aistihavaintojemme välillä on synnynnäinen ristiriita.

Mutta nyt tulee uskantilainen agnostikko ja sanoo: niin, me voimme kenties oikein havaita jonkin olion ominaisuudet, mutta minäkään aistimis- tai ajatusprosessin kautta emme voi käsittää itse oliota. Tämä olio sinänsä on tietämyksemme tuolla puolen. Tähän on jo Hegel kauan sitten vastannut: jos tunnette olion kaikki ominaisuudet, niin tunnette myös itse olion; tällöin jää jäljelle vain se tosiasia, että kyseinen olio on olemassa meidän ulkopuolellamme, ja heti kun aistimme ovat ilmoittaneet teille tämän tosiasian, te olette täydellisesti käsittäneet kyseisen olion, tuon Kantin kuuluisan tiedostamattomissa olevan olion sinänsä. Nyt voimme tähän lisätä vain, että Kantin aikoina tietomme luonnon olioista oli vielä niin katkelmallista, että kussakin niissä saatettiin olettaa vielä jotakin erikoista salaperäistä oliota sinänsä. Mutta sittemmin nämä käsittämättömät oliot on toinen toisensa jälkeen luonnontieteen jättimäisen edistyksen ansiosta

---

* »Alussa oli teko» (Goethe. »Faust», 1. osa, kolmas kohtaus (»Faustin työhuone»)). Toim.

käsitetty, analysoitu ja enemmänkin — *uusinnettu*. Ja minkä me itse voimme tehdä, sitä emme varmastikaan voi sanoa tiedostamattomaksi. Vuosisatamme alkupuolen kemialle olivat orgaaniset aineet sellaisia salaperäisiä olioita. Nyt olemme oppineet tuottamaan niitä toisen toisensa jälkeen kemiallisista alkuaineista ja ilman orgaanisten prosessien apua. Nykyaikainen kemia julistaa: kun jonkin, minkä tahansa esineen kemiallinen koostumus tunnetaan, niin tuo esine voidaan koota alkuaineista. Olemme tosin vielä kaukana korkeimpien orgaanisten aineiden, ns. valkuaisaineiden rakenteen tarkasta tuntemuksesta, mutta ei ole kerrassaan mitään perusteita luulla, ettemme edes vuosisatojenkaan kuluttua voisi saavuttaa tätä tuntemusta ja valmistaa sen avulla keinotekoisia valkuaisia. Ja kun pääsemme niin pitkälle, silloin olemme samalla luoneet myös orgaanista elämää, sillä elämä alimmista korkeimpiin muotoihinsa saakka ei ole mitään muuta kuin valkuaisaineiden normaalia olomuotoa.

Mutta tehtyään nämä muodolliset varaukset, agnostikkomme puhuu ja toimii aivan kuin parkkiintunut materialisti, mikä hän pohjimaltaan onkin. Hän saattaa sanoa: mikäli *me* tiedämme, materiaa ja liikettä eli kuten nyt sanotaan, energiaa ei voida luoda eikä hävittää, mutta meillä ei ole mitään todisteita siitä, ettei niitä molempia ole jonakin tuntemattomana aikana luotu. Mutta jos yritätte jossakin tietyissä tapauksessa käyttää tätä myönnytystä häntä vastaan, niin hän oitis kehottaa teitä vaikenemaan. Vaikka hän myöntää in abstracto* spiritualismin mahdolliseksi, niin in concreto** hän ei tahdo tietää siitä mitään. Hän sanoo teille: sikäli kuin tiedämme ja voimme tietää, ei ole olemassa mitään maailmankaikkeuden luoja taikka valtiasta; materia ja energia eivät tietääksemme ole luotavissa eivätkä hävitettävissä; meille ajattelu on vain energian muoto, aivojen toimintaa; kaikessa, minkä me tiedämme, päädytään siihen, että aineellista maailmaa hallitsevat muuttumattomat lait jne. jne. Siis mikäli hän on tieteen kannalla ja mikäli hän jotakin tietää, hän on materialisti, mutta tieteesä ulkopuolella, niillä aloilla, missä hän ei ole oikein kotonaan, hän kääntää tietämättömyytensä kreikaksi ja sanoo sitä agnostisismiksi.

Yksi seikka näyttää joka tapauksessa varmalta: siinäkin tapauksessa, että olisin agnostikko, en voisi tässä kirjasessa hahmoteltua historiankäsitystä nimittää »historialliseksi agnostisismiksi». Uskovaiset ihmiset tekisivät minusta pilkkaa, ja agnostikot kysyisivät suuttuneina, pilailenko heidän kustannuksellaan. Niinpä toivonkin, ettei myöskään brittiläinen »respektabiliteetti» ole kovin kauhastunut, jos englannin kielessä, samoin kuin monissa muissakin kielissä käytän sanoja »historiallinen materialismi» tarkoittamaan sitä käsitystä maailmanhistorian kulusta, joka pitää kaikkien tärkeiden historiallisten tapahtumien perimmäisenä syynä ja ratkai-

---

* — yleisesti (katsoen), periaatteessa. *Toim.*

** — todellisuudessa. *Toim.*

sevana liikkeellepanevana voimana yhteiskunnan taloudellista kehitystä, tuotanto- ja vaihtotavan muutoksia, siitä johtuvaa yhteiskunnan jakautumista eri luokkiin ja näiden luokkien keskinäistä taistelua.

Saan kenties sitäkin helpommin anteeksi, kun todistan, että historiallisesta materialismista voi koitua hyötyä jopa brittiläiselle respektabiliteetillekin. Olen viitannut siihen tosiasiaan, että neljä tai viisikymmentä vuotta sitten jokaisesta Englantiin asettuneesta sivistyneestä ulkomaalaisesta oli epämieluisaa se, minkä täytyi näyttää hänestä Englannin »respektaabelin» keskiluokan uskonnolliselta tekopyhyydeltä ja pinttyneisyydeltä. Näytän kohta toteen, ettei Englannin silloinen respektaabeli keskiluokka ollut sentään vallan niin tyhmä kuin intelligentistä ulkomaalaisesta tuntui. Tuon luokan uskonnolliset tendenssit ovat selitettävissä.

Kun Eurooppa oli päässyt keskiajasta, sen vallankumouksellisena aineksena oli nouseva kaupunkiporvaristo. Tunnustettu asema, jonka se oli valloittanut itselleen keskiajan feodaalijärjestelmän puitteissa, oli jo käynyt liian ahtaaksi porvariston paisumisvoimalle. Porvariston vapaa kehitys ei enää sopinut yhteen feodaalijärjestelmän kanssa, feodaalijärjestelmän täytyi kaatua.

Mutta feodaalijärjestelmän suurena kansainvälisenä keskuksena oli roomalaiskatolinen kirkko. Kaikista sisällissodista huolimatta se yhdisti koko feodaalisen Länsi-Euroopan yhdeksi suureksi poliittiseksi kokonaisuudeksi, joka oli niin eriuskoisen kreikkalaiskatolisen kuin muhamettilaisenkin maailman vastakohtana. Se ympäröi feodaalilaitoksen jumalallisen armon sädekehällä. Oman hierarkiansa se oli pystyttänyt feodaalisen mallin mukaan, ja se oli vihdoin suurin kaikista feodaalijärjestelmistä, sillä vähintään kolmannes kaikesta katolisesta maomaisuudesta kuului sille. Ennen kuin kussakin maassa voitiin käydä maallisen feodalismien kimppuun, oli kukistettava tämä feodalismien pyhitetty keskusjärjestö.

Mutta porvariston nousun ohella edistyi askel askeleelta tieteen valtava kehitys. Jälleen ryhdyttiin tutkimaan astronomiaa, mekaniikkaa, fysiikkaa, anatomiaa ja fysiologiaa. Kehittääkseen teollisuustuotantoaan porvaristo tarvitsi tiedettä, joka tutkisi luonnon aineiden ominaisuuksia ja luonnonvoimien käyttömuotoja. Mutta siihen saakka tiede oli ollut kirkon nöyrä palvelija, jonka ei ollut sallittu ylittää uskon asettamia rajoja — lyhyesti sanoen se oli ollut kaikkea muuta kuin tiedettä. Nyt kapinoi tiede kirkkoa vastaan; porvaristo tarvitsi tiedettä ja osallistui kapinaan.

Olen täten kosketellut vain kahta niistä kohdista, joissa kohoamaan pyrkivän porvariston täytyi törmätä vastakkain silloisen kirkon kanssa; mutta se riittää todistamaan ensiksikin, että nimenomaan porvaristo oli se luokka, joka oli eniten mukana taistelussa katolisen kirkon mahtiasemaa vastaan, ja toiseksi, että kaiken feodalisminvastaisen taistelun täytyi silloin verhoutua uskonnolliseen vaippaan ja kohdistua ensi kädessä kirkkoa vastaan. Mutta vaikka sotahuudot

kajauttivat yliopistot ja kaupunkien ammatinharjoittajat, niin se herätti väistämättömästi voimakasta vastakaikua maaseudun väestöjoukoissa, talonpoikien keskuudessa, jotka kaikkialla kävivät ankaraa taistelua hengellisiä ja maallisia feodaaliherrojaan vastaan, itse asiassa taistelua olemassaolostaan.

Euroopan porvariston pitkälinen feodalisminvastainen taistelu saavutti huippunsa kolmessa suuressa ratkaisevassa yhteentörmäyksessä.

Ensimmäisenä oli se mitä sanotaan Saksan uskonpuhdistukseksi. Kun Luther kehotti kapinoimaan kirkkoa vastaan, oli vastauksena kaksi poliittista kapinaa: ensin Franz von Sickingenin johtama alhaisaatelikapina 1523 ja sitten suuri talonpoikaissota 1525. Molemmat tukahdutettiin, mikä johtui ensi sijassa asiasta eniten kiinnostuneen osapuolen, kaupunkiporvariston, epäroinnistä, jonka syitä emme voi tässä tarkastella. Siitä lähtien taistelu laimeni eri ruhtinaiden ja keisarillisen keskusvallan väliseksi kärhämäksi, minkä seurauksena Saksa pyyhkäistiin pariaksi vuosisadaksi pois Euroopan poliittisesti toimivien kansakuntien joukosta. Lutherin uskonpuhdistus antoi kuitenkin uuden uskonnon — juuri sellaisen kuin absoluuttinen monarkia tarvitsi. Koillis-Saksan talonpojat olivat tuskin ehtineet kääntyä luterilaisuuteen, kun heidät alennettiin vapaiden miesten asemasta maaorjiksi.

Mutta missä Luther epäonnistui, siinä Calvin voitti. Hänen dogminsa vastasi silloisten porvarien rohkeimman osan vaatimuksia. Hänen armonvalintaoppinsa ilmaisi uskonnollisessa muodossa sen tosiasian, että kaupallisen kilpailun maailmassa menestys tai vararikko ei riipu yksilön toiminnasta tai taidosta, vaan hänestä riippumattomista seikoista. »Määräävänä ei ole jonkun ihmisen tahto tai toiminta, vaan armo», ts. mahtavien, mutta tuntemattomien taloudellisten voimien armo. Ja tämä oli aivan totta erittäinkin taloudellisen mullistuksen aikana, jolloin uudet kauppatiet ja -keskukset syrjäyttivät kaikki entiset, Amerikka ja Intia avautuivat maailmalle ja jolloin yksinpä vanhat kunnioitetuimmat taloudelliset uskonkappaleetkin — kullan ja hopean arvot — järkkyivät ja romahtivat. Calvinin kirkkojärjestys oli lisäksi läpeensä demokraattinen ja tasavaltainen; mutta saattoivatko maalliset valtakunnat jäädä kuninkaiden, piispojen ja feodaaliherrojen alaisiksi siellä, missä jumalan valtakunta jo oli tasavaltaitettu. Kun saksalainen luterilaisuus muodostui Saksan ruhtinaiden käteväksi työkaluksi, niin kalvinismi perusti tasavallan Hollantiin ja vahvat tasavaltalaispuolueet Englantiin ja eritoten Skotlantiin.

Kalvinismista sai porvariston toinen suuri kapina valmiin taisteluteoriansa. Tämä kapina puhkesi Englannissa. Kaupunkien porvaristo pani sen alulle, ja maaseudun keskivarakkaat talonpojat (yeomanry) veivät sen voittoon. Omituista kyllä: kaikissa kolmessa suuressa porvariston kapinassa talonpojat ovat olleet taisteluarmeijana, ja juuri talonpojat ovat se luokka, joka taisteltuaan voiton

joutuu väistämättömästi perikatoon tuon voiton taloudellisten seurausten vuoksi. Sadan vuoden kuluttua Cromwellin jälkeen Englannin yeomanry oli miltei tyyten hävinnyt. Ja kuitenkin vain siksi että tämä yeomanry ja kaupunkien *plebeijj*aines puuttuivat asiaan, taistelu käytiin ratkaisevaan loppuun asti ja Kaarle I joutui mestauslavalle; yksin porvaristo ei olisi tähän pystynyt. Jotta porvaristo olisi saanut edes ne voiton hedelmät, jotka silloin olivat kypsät korjattaviksi, vallankumousta oli jatkettava huomattavasti pitemmälle tätä tavoitetta — aivan niin kuin Ranskassa 1793 ja Saksassa 1848. Se näyttää todellakin olevan eräs porvarillisen yhteiskunnan kehityslaki.

Tätä vallankumouksellisen toiminnan liiallisuutta seurasi väistämätön taantumus, joka vuorostaan meni sitä kohtaa pitemmälle, jossa se olisi vielä voinut pysyä pystyssä. Monien horjumisten jälkeen vakiintui vihdoin uusi tasapainotila, joka oli myöhemmän kehityksen lähtökohtana. Englannin historian suurenmoinen kausi, jota respektabiliteetti nimitti »suurkapinaksi», ja sitä seuranneet taistelut päättyivät vuoden 1689 verraten vähäpätöiseen tapahtumaan, jota liberaalishenkinen historiankirjoitus nimittää »mainioksi vallankumoukseksi»⁷⁹.

Uusi lähtökohta oli nousevan porvariston ja entisten feodaalisten suurmaanomistajien kompromissi. Viimeksi mainitut, vaikka heitä silloin kuten nytkin sanottiin aristokratiaksi, olivat jo täyttäneet päätulemassa kansakunnan ensimmäisiksi porvareiksi, vieläpä paljokaikaisemmin kuin Ranskan Louis-Philippe. Englannin onneksi vanhat feodaaliparonit olivat tappaneet toisiaan Ruusujen sodissa⁸⁰. Heidän jälkeläisensä, vaikka olivatkin enimmäkseen samojen vanhojen sukujen vesoja, polveutuivat kuitenkin niin kaukaisista sukuhaaroista, että muodostivat aivan uuden ryhmäkunnan. Tavoiltaan ja pyrkimyksiltään he olivat enemmänkin porvareita kuin feodaalierroja. He tunsivat mainiosti rahan arvon ja alkoivat oitis paisuttaa maankorkoaan karkottaen sadoittain pienvuokraajia ja korvaamalla heidät lampailla. Henrik VIII teki porvareista joukoittain uusia maalordeja lahjoittelemalla ja myymällä pilkkahintaan kirkon tiluksia; samaan tulokseen johti suurtilojen takavarikointi, jota jatkui keskeytyksittä 1600-luvun loppuun asti, ja noiden tilojen jakaminen sitten nousukkaille tai puolinousukkaille. Siksi Englannin »aristokratia» ei olekaan Henrik VII:n ajoista alkaen vastustanut teollisuustuotannon kehitystä, vaan on päinvastoin koettanut hyötyä siitä. Niin ikään osa suurmaanomistajista on taloudellisten ja poliittisten etujen kannustamana ollut aina valmis toimimaan yhdessä finanssi- ja teollisuusporvariston johtomiesten kanssa. Näin ollen vuoden 1689 kompromissi oli helposti aikaansaataavissa. Poliittiset suursaalit — hyväpalkkaiset virat ja tuottavat toimipaikat — jäivät isoille maa-aatelissuvuille sillä ehdolla, että ne ottavat riittävässä määrin varteen finanssitoimia, teollisuutta ja kauppaa harjoittavan keskiluokan taloudelliset intressit. Nämä taloudelliset

intressit olivat jo silloin kyllin voimakkaita; ne määräivät viime kädessä kansakunnan yleisen politiikan. Saatettiin riidellä yksityisistä kysymyksistä, mutta aristokraattinen oligarkia tiesi liiankin hyvin, kuinka erottamattomasti sen oma taloudellinen menestys oli sidoksissa teollisuus- ja kauppaporvariston menestymiseen.

Siitä lähtien porvaristo oli Englannin hallitsevien luokkien vaatimaton, mutta tunnustettu osa. Kaikkien muiden hallitsevien luokkien tavoin se oli kiinnostunut työtätekevän kansan suurten joukkojen kurissapitämisestä. Kauppias tai tehtailija oli liikeapulaisiinsa, työläisiinsä ja palveluskuntaansa nähden leipäherran, eli — kuten Englannissa vielä hiljattain sanottiin — »luonnollisen esimiehen» asemassa. Hänen oli saatava heidät tekemään mahdollisimman paljon ja mahdollisimman hyvää työtä ja sitä varten hänen tuli kasvat-
taa heitä asianmukaiseen nöyryyteen. Itse hän oli uskonnollinen. Uskonnon lipun alla hän oli voittanut kuninkaan ja lordit. Pian hän havaitsi tämän uskonnon myös keinoksi, jolla saattoi muokata luonnollisten alamaistensa mielenlaatua ja tehdä heidät kuuliaisiksi leipäherrojensa käskyille, herrojensa, jotka jumalan tutkimaton aivoitus oli asettanut heidän esimiehikseen. Sanalla sanoen, englantilainen porvari oli nyt mukana pitämässä kurissa »alempia säätyjä», tuotannollista työtä tekevää suurta kansanjoukkoa, ja uskonnon vaikutusta käytettiin tuolloin yhtenä keinona.

Mutta oli vielä toinenkin seikka vahvistamassa porvariston uskonnollisia taipumuksia: materialismin nousu Englannissa. Tämä uusi oppi ei ainoastaan saanut hurskasta keskisäätyä kauhun valtaan, vaan jopa esiintyi filosofianakin, joka sopii vain oppineille ja sivistyneille suuren maailman ihmisille päinvastoin kuin uskonto, joka on kyllin hyvä sivistymättömien suurelle joukolle, porvaristo mukaan luettuna. Tämä oppi astui Hobbesin seurassa näyttämölle kuninkaan kaikkivallan puolustajana ja kehotti absoluuttista monarkiaa pitämään alallaan tuota puer robustus sed malitiosus*, ts. kansaa. Hobbesin seuraajatkin — Bolingbroke, Shaftesbury ym. — säilyttivät materialismin uuden deistisen muodon aristokraattisena esoteerisena** oppina, ja siksi porvaristo ei vihannut sitä ainoastaan uskonnollisen keretteliäisyyden, vaan myös sen porvarisvastaisten poliittisten yhteyksien takia. Tämän mukaisesti juuri protestanttiset lahkot, jotka olivat antaneet lipun ja miehistön taisteltaessa Stuarteja vastaan, olivat myös — vastakohtana aristokratian materialismille ja deismille — edistyksellisen keskiluokan pääasiallisena taisteluvoimana ja muodostavat vielä tänäkin päivänä »suuren liberaalisen puolueen» selkärangan.

Tällä välin materialismi kulkeutui Englannista Ranskaan, missä se kohtasi toisen kartesiolaisuudesta⁸¹ alkunsa saaneen materialisti-

---

* — rotevaa, mutta kuritonta poikaa. Hobbesin »Kansalaisesta»-kirjan esipuheesta. *Toim.*

** — vain »vihityille» tarkoitettu, muilta salattu. *Toim.*

sen filosofian koulukunnan ja sulautui yhteen sen kanssa. Ranskasakin materialismi pysyi alussa yksinomaan aristokratian oppina. Sen vallankumouksellinen luonne tuli kuitenkin pian esiin. Ranskalaiset materialistit eivät rajoittuneet arvostelevaan pelkästään uskonnon asioita. He arvostelivat kaikkea tieteellistä perinnettä ja aikansa kaikkia poliittisia laitoksia. Todistaakseen teoriansa yleisen käyttökelpoisuuden he valitsivat lyhimmän tien: sovelsivat sitä rohkeasti kaikkiin tiedon kohteisiin siinä jättiläisteoksessaan, »Encyclopédiessa», jonka mukaan he saivat sittemmin nimensä. Sitten materialismi tuli muodossa taikka toisessa — joko avoimesti julistettuna materialismina tai deisminä — Ranskan koko sivistyneen nuorison maailmankatsomukseksi, jopa siinä määrin, että tuo Englannin rojalistien perustama oppi antoi Ranskan suuren vallankumouksen aikana Ranskan tasavaltalaisille ja terroristeille teoreettisen lipun ja »Ihmisoikeuksien julistuksen»⁸² tekstin.

Ranskan suuri vallankumous oli tosin porvariston kolmas kapina, mutta se oli ensimmäinen, joka oli tyyten luopunut uskonnollisuuden vaipasta ja jossa taistelua käytiin avoimesti poliittisella maaperällä. Se oli niin ikään ensimmäinen kapina, jossa todella taisteltiin loppuun asti, siihen kunnes toinen taisteleva puoli, aristokratia, oli tuhottu ja toinen puoli, porvaristo, oli saanut täydellisen voiton. Englannissa vallankumouksen edellisten ja sen jälkeisten instituutioiden rikumaton jatkuvuus sekä suurmaanomistajien ja kapitalistien välinen kompromissi saivat ilmauksensa aikaisemman oikeudenkäytön jatkuvuudessa ja feodaalisten lain muotojen pitämisessä edelleen kunniaissa. Ranskassa vallankumous mursi menneisyyden perinteet kokonaan, pyyhkäisi pois feodalismien viimeisetkin jätteet ja sopeutti Code civil'issä⁸³ mestarillisesti uusiin kapitalistisiin oloihin vanhan roomalaisen oikeuden — jossa miltei täydellisinä ilmenivät ne juridiset suhteet, jotka johtuivat Marxin »tavarantuotannoksi» nimittämästä taloudellisesta kehitysteestä; niin mestarillisesti, että tuo kumouksellinen ranskalainen lakikirja on vielä nykyäänkin kaikissa muissa maissa, Englannissakin, esikuvana omistusoikeutta uudistettaessa. Älkäämme kuitenkaan unohtako tässä yhteydessä erästä seikkaa. Vaikka englantilainen oikeus ilmaisee kapitalistisen yhteiskunnan taloudelliset suhteet yhä edelleenkin barbaarisella feodaalikielillä, joka vastaa ilmaisemiaan asioita yhtä vähän kuin englannin kielen kirjoitus sen ääntämisestä — vous écrivez Londres et vous prononcez Constantinople*, sanoi muuan ranskalainen, — niin sittenkin vain tämä sama englantilainen oikeus on säilyttänyt muuttumattomana ja juurruttanut Amerikkaan ja siirtomaihin sen, mikä on parasta siinä persoonallisessa vapaudessa, paikallisessa itsehallinnossa ja kaikelta muulta vieraalta paitsi tuomioistuinten sekaantumiselta turvaavassa koskemattomuudessa, lyhyesti niissä muinaisgermaanisissa vapauksissa, jotka absoluuttisen monarkian aikana on mantereil-

* — te kirjoitatte Lontoo ja äännätte Konstantinopoli. *Toim.*

nessa Euroopassa tyyten menetetty ja joita ei näihin saakka ole missään valloitettu kokonaisuudessaan takaisin.

Palatkaamme kuitenkin brittiläisiin porvareihimme. Ranskan vallankumous antoi niille mainion tilaisuuden tuhota mannermaisten monarkioiden avulla Ranskan merikauppa, vallata Ranskan siirtomaita ja tehdä loppu Ranskan viimeisistäkin pyrkimyksistä esiintyä kilpailijana merellä. Tämä oli yksi niistä syistä, jotka saivat Englannin porvariston taistelemaan Ranskan vallankumousta vastaan. Toisena syynä oli se, että tuon vallankumouksen menettelytavat olivat brittiläiselle porvarille varsin vastenmielisiä. Ei vain sen »kirottu» terrorismi, vaan jo se että vallankumous yritti saattaa porvariston herruuden äärimmilleen. Mitäpä brittiporvari saattoi tehdä ilman aristokratiaansa, joka opetti sille käytöstapoja — ne olivatkin sen mukaiset — keksi sille muoteja ja toimitti upseereita armeijalle, tuolle kotimaan sisäisen järjestyksen ylläpitäjälle ja laivastolle, uusien siirtomaa-alueiden ja uusien markkinoiden valloittajalle? — Porvariston keskuudessa oli tosin edistyksellisenä vähemmistönä niitä, jolle ei ollut sanottavampaa etua kompromissista. Tämä vähemmistö muodostui pääasiassa vähävaraisemmasta keskiluokasta ja suhtautui myötämielisesti vallankumoukseen, mutta sillä ei ollut voimaa parlamentissa.

Siis mitä enemmän materialismi muodostui Ranskan vallankumouksen uskontunnustukseksi, sitä lujemmin jumalaapelkääväinen englantilainen porvari piti kiinni uskonnostaan. Eivätkö Pariisin kauhunajat olleet osoituksena siitä, mitä seuraa, kun kansa menettää uskontonsa? Mitä laajemmalle materialismi levisi Ranskasta naapurimaihin ja mitä enemmän sitä vahvistivat muut samanhenkiset teoreettiset virtaukset, etenkin saksalainen filosofia; mitä enemmän materialismi ja ylipäänsä vapaa-ajattelu todella tuli sivistyneen ihmisen välttämättömäksi tunnusmerkiksi mannermaalla, sitä itsepintaisemmin Englannin keskiluokka piti kiinni moninaisista uskontunnustuksistaan. Kaikki ne olivat jyrkästi uskonnollisia, kristillisiä tunnustuksia, niin suuresti kuin ne saattoivatkin poiketa toisistaan.

Samaan aikaan kuin vallankumous varmisti Ranskassa porvariston poliittisen voiton, Watt, Arkwright, Cartwright ja muut panivat Englannissa alulle teollisen vallankumouksen, joka siirsi taloudellisten voimien painopisteen täydellisesti. Porvariston rikkaus kasvoi nyt verrattomasti nopeammin kuin maaylimystön. Porvariston omassa piirissä finanssiaristokratia, pankkiirit ym. joutuivat tehtailijoihin verraten yhä enemmän taka-alalle. Vuoden 1689 kompromissi ei vastannut enää osapuolten keskinäistä asemaa niiden muutosten jälkeen, joita siihen oli tehty vähin erin porvariston hyväksi. Näiden osapuolten luonne oli niin ikään muuttunut: vuoden 1830 porvaristo oli hyvin erilaista verrattuna edellisen vuosisadan porvaristoon. Poliittinen valta, joka edelleenkin oli ylimystöllä ja jota tämä käytti uuden teollisuusporvariston pyyteiden vastustamiseen,

joutui ristiriitaan uusien taloudellisten intressien kanssa. Oli alettava uusi taistelu aristokratiaa vastaan, ja se saattoi päättyä vain uuden taloudellisen mahdin voittoon. Vuoden 1830 Ranskan vallankumouksen vaikutuksesta suoritettiin ensiksi parlamentti uudistus⁸⁴ kaikesta vastustuksesta huolimatta. Se antoi porvaristolle tunnustetun ja vahvan aseman parlamentissa. Sitä seurasi viljalakien poistaminen⁸⁵, joka kerta kaikkiaan antoi porvaristolle, etenkin sen toimeliaimmalle osalle, tehtailijoille ylivallan maa-aristokratiaan nähden. Se oli mitä suurin, mutta myös viimeinen voitto, jonka porvaristo saavutti yksinomaan omaksi hyödykseen. Kaikki myöhemmät voittonsa sen oli jaettava uuden yhteiskunnallisen mahdin kanssa, joka alussa oli sen liittolainen, mutta myöhemmin kilpailija.

Teollinen vallankumous oli luonut suurten teollisuuskapitalistien luokan. Mutta samalla se oli luonut myös paljon runsaslukuisemman tehdastyöläisten luokan. Tämä luokka kasvoi lukumäärältään jatkuvasti sitä mukaa kuin teollinen vallankumous valtasi tuotannon alan toisensa jälkeen. Sen lukumäärän kasvaessa kasvoi sen voimakin, ja tämä voima ilmeni jo v. 1824, jolloin se pakotti vastaanhan- goittelevan parlamentin kumoamaan yhdistymisvapautta vastaan kohdistuvat lait⁸⁶. Parlamenttireformin puolesta käydyn agitaation aikana työläiset olivat reformipuolueen radikaalina siipinä. Kun vuoden 1832 lailla heiltä riistettiin äänioikeus, he esittivät vaatimuksensa »Kansankartassa» (people's charter)⁸⁷ ja järjestäytyivät riippumattomaksi chartistipuolueeksi, suuren porvarillisen Anti-Corn-Law-League⁸⁸ vastapainoksi. Chartistipuolue oli aikamme ensimmäinen työväenpuolue.

Sitten helmi- ja maaliskuussa 1848 puhkesivat mannermaan vallankumoukset, joissa työväki näytteli niin merkittävää osaa ja esitti, ainakin Pariisissa, vaatimukset, jotka olivat kerrassaan sopimattomia kapitalistisen yhteiskunnan kannalta katsoen. Sitten seurasi yleinen taantumus. Ensimmäinen chartistien tappio huhtikuun 10. päivänä 1848⁸⁹, sitten Pariisin työläiskapinan nujertaminen saman vuoden kesäkuussa⁹², edelleen vuoden 1849 epäonnistumiset Italiassa, Unkarissa, Etelä-Saksassa ja vihdoin Louis Bonaparten Pariisista joulukuun 2. päivänä 1851 saama voitto⁹⁰. Näin oli ainakin joksikin ajaksi karkotettu työväen vaatimusten mörkö, mutta mitä se olikaan maksanut! Jos siis brittiläinen porvaristo oli jo aikaisemmin vakuutunut siitä, että rahvas on välttämättä pidettävä mieleltään uskonnollisena, niin kuinka paljon kipeämpänä sen täytyikään tuntea tämä välttämättömyys kaikkien näiden kokemusten jälkeen! Piittaamatta vähääkään mannermaisten kumppaniensa ivanaurusta se käytti vuodesta toiseen kymmeniä tuhansia alempien säätyjen evankelioimiseen. Se ei tyytynyt omaan uskonnolliseen koneistoonsa, vaan kääntyi veli Jonathanin, uskonnollisen liiketoiminnan suurimman silloisen organisaattorin, puoleen ja toi Amerikasta revivalismin, Moodyn, Sankeyn jne.⁹¹; se otti lopulta vastaan jopa pelastusarmeijankin vaarallisen avun, pelastusarmeijan, joka ottaa uudestaan käyttöön

alkukristillisyyden propagandakeinot, kääntyy köyhien kuten jumalan valittujen puoleen, taistelee kapitalismia vastaan omalla uskonnollisella tavallaan ja kasvattaa siten alkukristillisen luokkataistelun ainesta, mikä jonakin päivänä voi muodostua sangen kohtalokkaaksi niille hyvinvoiville henkilöille, jotka nyt käyttävät siihen käteistä rahaa.

Näyttää olevan historiallisen kehityksen laki, ettei porvaristo voi ainakaan pitemmäksi ajaksi vallata missään Euroopan maassa poliittista valtaa niin yksinomaisesti kuin feodaaliylimystö keskiajalla. Ranskassakin, josta feodalismi juurittiin niin täydellisesti pois, porvaristo oli luokkakokonaisuutena vallassa vain lyhyinä ajanjaksoina. Louis-Philippen aikana, 1830—1848, hallitsi vain pieni osa porvaristosta, mutta paljon suurempi osa oli korkean sensuksen avulla estetty käyttämästä äänioikeutta. Toisen tasavallan aikana hallitsi koko porvaristo, mutta vain kolme vuotta; sen kyvyttömyys teki tietä toiselle keisarikunnalle. Vasta nyt, kolmannen tasavallan⁹² aikana, porvaristo kokonaisuutena on ollut parikymmentä vuotta peräsimmässä ja osoittanut ilahduttavia rappeutumisen merkkejä. Pitempiaikainen porvariston herruus on tähän asti ollut mahdollista vain sellaisissa maissa kuin Amerikassa, missä feodalismia ei ole koskaan ollut ja yhteiskunta on alunperin kehittynyt porvarillisella pohjalla. Mutta vieläpä Ranskassa ja Amerikassakin kolkuttavat jo lujasti ovea porvariston seuraajat, työläiset.

Englannissa porvaristolla ei ole ollut jakamatonta valtaa koskaan. Yksinpä vuoden 1832 voittokin jätti miltei poikkeuksetta kaikki korkeat hallintovirat aristokratialle. Miksi rikas keskiluokka salli niin alistuvasti tämän tapahtua, sitä en käsittänyt ennen kuin hra W. A. Forster, liberaali suurtehtailija eräänä päivänä kehotti puheessaan Bardfordin nuorisoa opettelemaan oman menestymisensä vuoksi foki ranskaakin ja kertoi samalla, miten moukkamaiseksi hän tunsu itsensä jouduttuaan valtioministeriksi ja tultuaan seuraan, jossa ranska oli ainakin yhtä tarpeellinen kuin englantia! Keskitasoltaan Englannin silloiset porvarit olivat todellakin aivan sivistymättömiä nousukkaita, joiden oli tahtoen tai tahtomattaan jätettävä aristokratialle kaikki ne korkeimmat hallintovirat, joissa vaadittiin muita ominaisuuksia kuin liikemiesoveluuden höystämää saarelaisrajoittuneisuutta ja saarelaista pöyhistyä*. Loputtomat sanomalehtiväitelyt porvariston sivistyksestä osoittavat vielä nytkin, ettei Englannin keskiluokka vieläkään pidä itseään kyllin hyvänä samaan parasta kasvatusta, vaan etsiskelee itselleen jotakin vaatimatto-

---

* Ja liikeasioissakin kansallis-šovinistinen pullistelu on peräti viheliäinen neuvonantaja. Tavallinen englantilainen tehtailija piti aivan viime aikoihin asti englantilaisen arvoa alentavana puhua jotakin muuta kuin omaa kielteään ja jopa ylvästelikin sillä, että ulkomaiset »köyhät pirut» siirtyvät asumaan Englantiin ja vapauttavat hänet sellaisesta vaivasta kuin tuotteiden myynnistä ulkomaille. Hän ei edes huomannut, että nuo ulkomaalaiset, enimmäkseen saksalaiset, saivat siten käsiinsä suuren osan Englannin ulkomaankaupasta — niin tuon-

mampaa. Niinpä siis viljalakien kumoamisen jälkeenkin tuntui aivan luonnolliselta, että miehet jotka olivat voiton saavuttaneet, Cobdenit, Brightit, Forsterit ym., jätettiin kokonaan virallisen hallituksen ulkopuolelle, kunnes vihdoin parikymmentä vuotta myöhemmin uusi parlamentin reformi⁹³ avasi heille ministeristön ovet. Englannin porvaristo tuntee vielä tänäkin päivänä niin syvästi oman yhteiskunnallisen alemmuutensa, että pitää omalla ja kansan kustannuksella yllä tyhjäntoimittajien paraatikastia, jonka tehtävänä on kansakunnan arvokas edustaminen kaikissa loistavissa tilaisuuksissa, ja tuntee saaneensa osakseen korkeimman kunnian, jos joku porvari havaitaan kyllin arvokkaaksi pääsemään tähän suljettuun korporaatioon joka loppujen lopuksi on porvariston oma aikaansaannos.

Siis teollisuutta ja kauppaa harjoittava keskiluokka ei ollut ennättänyt vielä kokonaan syrjäyttää maa-aristokratiaa poliittisesta vallasta, kun näyttämölle ilmestyi uusi kilpailija, työväenluokka. Chartistiliikettä ja mannermaan vallankumouksia seurannut taantumus ja sen lisäksi Englannin teollisuuden ennennäkemätön laajeneminen 1848—1866 (mikä tavallisesti luetaan yksinomaan vapaakaupan ansioksi, vaikka se onkin paljon enemmän rautateiden, valtamerialusten ja yleensä liikennevälineiden valtavan kehityksen ansiota) taas olivat tehneet työväen riippuvaksi liberaaleista, joiden puolueessa se muodosti radikaalin siiven niin kuin chartistiliikettä edeltäneenä aikanaan. Työläisten äänioikeusvaatimukset kävivät kuitenkin vastustamattomiksi. Samaan aikaan kuin whigit, liberaalien johtajat, yhä arkailivat, Disraeli osoitti etevämmyytensä; hän käytti hyväksi toryille suotuisaa hetkeä saattaen kaupunkivaalipiireissä voimaan äänioikeuden asunnonvuokraajille (household suffrage) ja muuttaen samalla vaalipiirejä. Pian sen jälkeen saatiin voimaan salainen äänestys (the ballot); sitten 1884 household-äänioikeus ulotettiin koskemaan kaikkia, myöskin kreivikunta-vaalipiirejä ja toimitettiin uusi vaalipiirijako, joka tasoitti niitä ainakin jossain määrin. Kaiken tämän ansiosta työväenluokan voima lisääntyi vaaleissa niin vahvasti, että se on nyt valitsijain enemmistönä 150—200 vaalipiirissä. Mutta parlamentaarista järjestelmää parempaa perinteiden

nista kuin viennistäkin — ja että englantilaisten välitön ulkomaankauppa rajoitui vähitellen siirtomaihin, Kiinaan, Yhdysvaltoihin ja Etelä-Amerikkaan. Eikä hän huomannut sitäkään, että nämä saksalaiset kävivät ulkomailla kauppaa toisten saksalaisten kanssa, jotka ajan oloon järjestivät kautta koko maailman ulottuvan kauppasiirtolain verkon. Ja kun Saksa alkoi noin nelisenkymmentä vuotta sitten tosissaan valmistaa tuotteita vientiä varten, se sai näistä saksalaisista kauppa-siirtoloista välikappaleen, joka ihmeteltävällä tavalla auttoi sitä muuttamaan lyhyessä ajassa viljaa vievästä maasta ensiluokkaiseksi teollisuusmaaksi. Silloin vihdoinkin, noin kymmenkunta vuotta sitten, englantilaiselle tehtailijalle tuli hätä käteen, ja hän tiedusteli lähettiläiltään ja konsuleiltaan, mistä oikein johui ettei hän kyennyt enää säilyttämään omia asiakkaitaan. Yksimielinen vastaus oli: 1) te ette opettele asiakkaanne kieltä, vaan vaaditte häntä puhumaan omaa kieltänne, ja 2) te ette edes yritä tyydyttää asiakkaanne tarpeita, tottumuksia ja makua, vaan vaaditte häneltä omienne, englantilaisten, omaksumista.

kunnioituksen koulua ei ole! Kun keskiluokka katsoi hartauden ja kunnioituksen tuntein ryhmää, jota lordi John Manners sanoi piloillaan »vanhaksi aateliksemme», niin työväen joukot katsoivat kunnioitteen ja arvossapitäen silloista niin kutsuttua »parempaa luokkaa», porvaristoa. Ja tosiaankin, brittityöläinen oli viisitoista vuotta sitten esimerkillinen työläinen, jonka kunnioittava suhtautuminen työnantajansa asemaan, itsehillintä ja nöyryys, silloin kun hän esitti vaatimuksiaan, valoivat balsamia niihin haavoihin, joita meidän saksalaisiin *katederisiosialisteihimme*⁹⁴ olivat iskeneet omien koti- maisten saksalaisten työläisten turmiolliset kommunistiset ja vallankumoukselliset pyrkimykset.

Englantilaiset porvarit olivat kuitenkin hyviä liikemiehiä ja näkivät pitemmälle kuin saksalaiset professorit. He olivat jakaneet valtansa työläisten kanssa vastoin tahtoaan. Chartistiliikkeen aikana he olivat oppineet ymmärtämään, mihin tuo puer robustus sed malitiosus, kansa, kykenee. Sittemmin heidän oli pakko hyväksyä useimmat »Kansankartan» vaatimuksista, ja ne olivat tulleet maan laiksi. Nyt jos milloinkaan kansaa oli pidettävä aisoissa moraalisiin keinoihin. Ja ensimmäisenä ja tärkeimpänä moraalisenä joukkoihin vaikuttamisen keinona pysyi uskonto. Siitä johtui pappisenemmistö kouluhallinnoissa, samoin se että porvaristo verotti yhä enemmän itseään kaikenlaatuisen hurskaan demagogian hyväksi, ritualismista⁹⁵ aina pelastusarmeijaa myöten.

Ja niinpä brittiläinen respektabiliteetti sai voiton mannermaisen porvarin vapaa-ajattelusta ja uskontoon kohdistuneesta välinpitämättömyydestä. Ranskan ja Saksan työläiset olivat tulleet kapi-nallisiksi. Sosialismi oli saastuttanut heidät kokonaan, eivätkä he, sangen painavin perustein, olleet kovinkaan kärkkäitä pitämään kiinni vallan valtaamiskeinojen laillisuudesta. Puer robustus kävi siellä todellakin päivä päivältä yhä enemmän malitiosus. Mitä muuta jäi ranskalaiselle ja saksalaiselle porvarille viimeiseksi apukeinoksi kuin luopua pikkuhiljaa vapaa-ajattelustaan samaan tapaan, kuin julkea pojanviikari luopuu meritaudin yltyessä palavasta sikarista, jolla hän oli rennosti ylvästellyt laivan kannella? Jumalanpilkkajaat tekeytyivät toinen toisensa jälkeen ulkonaisesti hurskaiksi, puhuivat kunnioittavasti kirkosta, sen opeista ja menoista, ja itsekin noudattivat viimeksi mainittuja sikäli kuin niitä ei voitu välttää. Ranskan porvarit lakkasivat syömästä lihaa perjantaisin, ja Saksan porvarit hikoilivat kirkonpenkissään kuunnellessaan loputtoman pitkiä protestanttisia saarnoja. He olivat joutuneet pulaan materialismeineen. »Uskonto on säilytettävä kansaa varten» — siinä viimeinen ja ainoa keino yhteiskunnan pelastamiseksi täydelliseltä perikadolta. Onnettomuudekseen he hoksasivat tämän vasta sitten, kun olivat tehneet kaiken mahdollisen tuhotakseen uskonnon ainiaaksi. Ja silloin koitti hetki, jolloin oli brittiläisen porvarin vuoro ivailla ja huudahtaa heille: »Te narrit, tuon olisin voinut sanoa teille jo pari vuosisataa sitten!»

Pelkään kuitenkin, ettei brittiläisen porvarin uskonnollinen pölkypäisyys eikä mannermaisen porvarin post festum* tapahtunut kääntymyskään kykene pidättämään paisuvaa proletaarista virtaa. Perinne on mahtava jarrutusvoima, se on historian vis inertiae**. Mutta se on vain passiivista, ja siksi sen täytyy jäädä alakynteen. Uskontokaan ei kestä pysyvästi kapitalistisen yhteiskunnan suoja-muurina. Koska oikeudelliset, filosofiset ja uskonnolliset käsityksemme ovat kussakin yhteiskunnassa vallitsevien taloudellisten suhteiden läheisempiä tai kaukaisempia jälkeläisiä, eivät nämä käsitykset voi säilyä pitkälti sen jälkeen, kun taloudelliset suhteet ovat perin-pohjin muuttuneet. Meidän on joko uskottava yliluonnolliseen ilmoitukseen tai myönnettävä, etteivät mitkään uskonnolliset saarnat voi pelastaa luhistuvaa yhteiskuntaa.

Todellakin, myös Englannissa työläiset ovat alkaneet jälleen liikehtiä. Kaikenlaiset perinteet tietysti kahlehtivat heitä. Porvarilliset perinteet: esim. se laajalle levinnyt ennakkoluulo, että voi olla vain kaksi puoluetta, konservatiivinen ja liberaalinen, ja että työväenluokan täytyy muka hankkia vapautuksensa mahtavan liberaalisen puolueen välityksellä. Työläisperinteet: itsenäistä toimintaa tavoittelevien työväen ensimmäisten hapuilevien yritysten ajoilta, esim. se lukuisissa vanhoissa trade unioneissa säilynyt tapa, että erotetaan kaikki ne työläiset, jotka eivät ole käyneet läpi säännön-mukaista oppiaikaa, mikä tietää vain sitä, että jokainen tällainen ammattiyhdistys kasvattaa itselleen omat lakonrikkurinsa. Mutta kaikesta tästä huolimatta Englannin työväenluokka menee eteenpäin, mikä professori Brentanonkin on ollut pakko ilmoittaa karvain mielin katederisocialistisille veljilleen. Se, niin kuin kaikki muukin Englannissa, etenee hitaasti, arvokkain askelin, missä aikailen, missä osaksi tuloksettomoin, epävarmoin yrityksin. Se kulkee pai-koitellen suhtautuen kovin epäluuloisesti sosialismi-sanaan, mutta omaksuen vähitellen itse asian. Se liikehtii ja sen liike tempaa mukaan työläiskerroksen toisensa jälkeen. Tuo liike on ravistanut nyt hereille Lontoon East Endin koulunkäymättömät työläiset kuolon-raskaasta unestaan, ja me kaikki olemme nähneet, minkä kelpo sysäyksen nämä uudet voimat ovat sille vuorostaan antaneet. Ja vaikka liikkeen vauhti ei vastaakaan joidenkin kärsimättömiä odo-tuksia, niin älkööt he unohtako, että juuri työväenluokka säilyttää elävänä englantilaisen kansallisuutteen parhaat puolet ja että ai-noakaan edistysaskel, joka Englannissa kerran on otettu, ei mene koskaan hukkaan. Vaikka entisten chartistien pojat eivät edellä mainituista syistä olleetkaan aivan sellaisia kuin saattoi odottaa, niin näyttää kuitenkin siltä, kuin pojanpojat olisivat isoisiensä veroisia.

---

* — kirjaimellisesti: juhlan jälkeen, ts. liian myöhään. *Toim.*

** — hitaus-, jatkavuusvoima. *Toim.*

Mutta Euroopan työväenluokan voitto ei riipu yksinomaan Englannista. Sen voi taata vain vähintään Englannin, Ranskan ja Saksan yhteistoiminta⁹⁶. Ranskan ja Saksan työväenliike on hyvän matkaa Englannin työväenliikkeen edellä. Saksassa sen voitollepääsyn ajankohtaa voidaan jopa ennustaa. Sen edistyminen siellä viimeksi kuluneiden 25 vuoden aikana on vertaansa vailla. Se edistyy yhä nopeampaa vauhtia. Kun Saksan porvaristo on osoittanut surkeaa poliittisen kyvyn, kurin, rohkeuden ja tarmon puutetta, niin Saksan työväenluokka on osoittanut, että sillä on runsaasti kaikkia näitä ominaisuuksia. Lähes neljäsataa vuotta sitten Saksa oli Euroopan keskiluokan ensimmäisen suuren nousun lähtökohtana; olisiko-han nykynäkymien ollen mahdotonta, että Saksasta tulee myös Euroopan proletariaatin ensimmäisen suurvoiton näyttämö?

F. Engels

20. huhtikuuta 1892

Julkaisu kirjassa: Friedrich Engels. »Socialism Utopian and Scientific». London, 1892 ja tekijän saksantamana lyhennelmänä aikakauslehdessä »Die Neue Zeit», Bd. 1, №№ 1 ja 2. 1892—1893

*Julkaistaan
aikakauslehden mukaan
Suomennos saksasta*

SOSIALISMIN KEHITYS UTOPIASTA TIETEEKSI ⁷⁰

I

Uudenaikainen sosialismi on sisältönsä puolesta lähinnä tulosta tarkastelusta, joka on kohdistunut toisaalta omistavien ja omistamattomien, palkkatyöväen ja porvariston luokkavastakohtiin nyky-yhteiskunnassa, toisaalta tuotannossa vallitsevaan anarkiaan. Mutta teoreettisen muotonsa puolesta se esiintyy aluksi Ranskan 1700-luvun suurten valistusfilosofien periaatteiden pidemmälle kehitettynä, johdonmukaisempana jatkona. Kuten jokaisen uuden teorian täytyi senkin aluksi lähteä jo olemassa olevasta ajatusaineistosta niin syväällä kuin sen juuret olivatkin aineellisissa, taloudellisissa tosiasioissa.

Suurmiehet, jotka Ranskassa levittivät valistusta tulevaa vallankumousta silmälläpitäen, esiintyivät itsekin äärimmäisen vallankumouksellisesti. He eivät tunnustaneet mitään ulkonaista arvovaltaa, olipa se laadultaan millaista tahansa. Uskontoon, luonnonkäsitukseen, yhteiskuntaan, valtiojärjestykseen — kaikkeen kohdistettiin armoton arvostelu: kaiken tuli todistaa olemassaolonsa oikeutus järjen tuomioistuimen edessä tai hävitä olemattomiin. Ajatteleva ymmärrys asetettiin kaiken ainoaksi mittapuuksi. Se oli aikaa, jolloin maailma Hegelin sanojen mukaan asetettiin päälaelleen* — ensin-

---

* Hegel sanoo Ranskan vallankumouksesta seuraavaa: »Ajatus, oikeuskäsitys teki itsensä yhdellä iskulla päteväksi, eikä vanha vääryyden rakennelma kyennyt sitä vastustamaan. Nyt on siis laadittu perustuslaki oikeuden ajatuksen mukaisesti ja kaiken olisi nyt perustuttava tälle pohjalle. Niin kauan kuin aurinko on ollut taivaalla ja planeetat sitä kiertäneet, ei vielä ole nähty, että ihminen asettuu pänsä, ts. ajatuksensa varaan ja rakentaa todellisuuden sen mukaan. Anaksagoras on ensimmäisenä sanonut, että nus, järki, hallitsee maailmaa, mutta nyt vasta on ihminen tullut tuntemaan, että ajatuksen olisi hallittava henkistä todellisuutta. Tämä oli ihanaa auringonnousua. Kaikki ajattelevat olennot ovat tätä aikakautta juhlineet. Ylevä liikutus on tuona aikana vallinnut, hengen innoitus on värisyttänyt koko maailmaa, aivan kuin nyt vasta olisi tullut jumaluuden sovitus maailman kanssa.» (Hegel. Philosophie der Geschichte, 1840, S. 535.) — Eikö olisi jo aika saattaa voimaan sosialistilaki^{2a} tuollaisia professori Hegel-vainajan yhteiskuntaa vaarantavia kumousoppeja vastaan?

näkin siinä mielessä, että ihmisen pää ja sen ajattelun luomat oppilauseet vaativat asettamaan ne kaiken inhimillisen toiminnan ja yhteiselämän perustaksi; mutta myöhemmin siinä laajemminkin mielessä, että todellisuus, joka oli ristiriidassa näiden oppilauseiden kanssa, käännettiin kokonaan ylösalaisin. Kaikki siihenastiset yhteiskunta- ja valtiomuodot, kaikki aikansa eläneet käsitykset heitettiin järjettöminä romukoppaan; maailma oli siihen saakka antanut pelkkien ennakkoluulojen johtaa itseään; kaikki entinen ansaitsi vain sääliä ja halveksuntaa. Nyt vasta valkeni päivä, järjen valtakunta; tästä hetkestä alkaen oli ikuinen totuus, ikuinen oikeudenmukaisuus, luontoon perustuva tasavertaisuus ja riistämättömät ihmisoi-keudet työntävä tieltään taikauskon, vääryyden, etuoikeudet ja sarron.

Nyt tiedämme, ettei tuo järjen valtakunta ollut muuta kuin porvariston idealisoitu valtakunta; että ikuisesta oikeudenmukaisuudesta tuli toteutettuna porvarillinen oikeuslaitos; että tasavertaisuus tyypistyi porvarilliseksi samanarvoisuudeksi lain edessä; että oleellisimmaksi ihmisoikeuksista julistettiin — porvarillinen omaisuus; ja että järjen valtio, Rousseau'n yhteiskuntasopimus, syntyi maailmaan porvarillisena, demokraattisena tasavaltana, eikä se muunlaisena olisi voinutkaan syntyä. Paremmin kuin edeltäjänsäkään eivät 1700-luvun suuret ajattelijat päässeet astumaan yli rajojen, jotka heidän oma aikakautensa oli heille asettanut.

Mutta feodaaliaateliston ja koko muun yhteiskunnan edustajana esiintyvän porvariston vastakkaisuuden rinnalle jäi olemaan yleinen vastakohta riistäjien ja riistettyjen, rikkaiden tyhjäntoimittajien ja työtätekevien köyhien välillä. Tämä seikka juuri antoikin porvariston edustajille mahdollisuuden esiintyä ei vain yhden erityisen luokan, vaan koko kärsivän ihmiskunnan edustajana. Ja enemmänkin. Syntymästään saakka porvaristoa on raskauttanut sen oma vastakohta: kapitalistit eivät tule toimeen ilman palkkatyöläisiä, ja samassa suhteessa kuin keskiajan ammattikuntaporvari kehittyi uuden ajan porvariksi, samassa suhteessa kehittyi myös ammattikunnan kisälli ja ammattikunnan ulkopuolelle jäänyt päiväläinen proletaariksi. Ja vaikkapa porvaristo suurin piirtein saattoikin väittää *aatelistoa vastaan taistellessaan* edustavansa samalla tuon ajan erilaisten työtätekevien luokkien etuja, nostatti jokainen suuri porvarillinen liike myös itsenäistä liikehtimistä sen luokan keskuudessa, joka oli uudenaikaisen proletariaatin enemmän tai vähemmän kehittynyt edeltäjä. Sellaisia olivat Saksan uskonpuhdistuksen ja talonpoikaisotien aikana uudestikastajat⁹⁷ ja Thomas Münzer; Englannin suuressa vallankumouksessa levellerit⁹⁸; Ranskan suuressa vallankumouksessa Babeuf. Tällaisten vielä kypsymättömän luokan kapinayritysten rinnalla esiintyy vastaavaa teoreettistakin julistusta: 1500- ja 1600-luvulla utooppisia kuvauksia ihanteellisista yhteiskuntaoloista⁹⁹, 1700-luvulla jo suoranaisia kommunistisia teorioita (Morelly ja Mably). Yhdenvertaisuuden vaatimus ei enää rajoittunutkaan po-

liittisiin oikeuksiin, sen oli ulotuttava myös yksilön yhteiskunnalliseen asemaan. Ei ollut poistettava vain luokka-etuoikeuksia, vaan itse luokkaerotkin. Askeettinen, kaikki elämänautinnot kieltävä, spartalaismallinen kommunismi oli siten uuden opin ensimmäinen ilmenemismuoto. Sitten tuli kolme suurta utopistia: Saint-Simon, jonka opissa porvarillinen suunta vielä säilytti jonkinlaisen aseman proletaarisen rinnalla; Fourier ja Owen, joka kehittyneimmän kapitalistisen tuotannon kotimaassa ja sen synnyttämien vastakohtien vaikutuksen alaisena järjestelmällisesti kehittäi ehdotuksiaan luokkavastakohtien poistamiseksi, ollen välittömässä yhteydessä ranskalaiseen materialismiin.

Kaikille kolmelle oli yhteistä, etteivät he esiintyneet tällä välin jo historiallisesti syntyneen proletariaatin etujen ajajina. Valistusfilosofien tapaan hekään eivät pyrkineet vapauttamaan jotakin yhtä luokkaa, vaan heti koko ihmiskunnan. Valistusfilosofien lailla hekin halusivat perustaa järjen ja ikuisen oikeuden mukaisuuden valtakunnan, mutta heidän valtakuntansa on aivan erilainen kuin valistusfilosofien. Myös näiden valistajien periaatteiden mukaan pystytetty porvarillinen maailma on järjetön ja epäoikeudenmukainen, siksipä sekin vaeltaa kadotuksen kattilaan samalla tavoin kuin feodalismi ja kaikki aikaisemmat yhteiskuntamuodot. Todellinen järki ja oikeudenmukaisuus eivät ole päässeet hallitsemaan maailmaa vain siitä syystä, ettei niitä tähän saakka ole oikein tiedostettu. Puuttui se nerokas mies, joka nyt on astunut esiin ja tiedostanut totuuden. Hänen esiintymisensä tällä hetkellä, se että totuus on tiedostettu juuri nyt, se ei ole historiallisen kehityksen yhteyksistä välttämättä johtuva, väistämätön tapahtuma, vaan pelkkä onnellinen sattuma. Yhtä hyvin hän olisi voinut syntyä 500 vuotta aikaisemmin ja olisi siinä tapauksessa säästänyt ihmiskunnan viidestäsadasta erehdysten, taistelujen ja kärsimysten vuodesta.

Totesimme, kuinka 1700-luvun ranskalaiset filosofit, vallankumouksen valmistelijat, vetosivat järkeen kaiken olevaisen ainoana tuomarina. Oli pystytettävä järjellinen valtio, järjellinen yhteiskunta, oli kumottava armotta kaikki mikä oli ristiriidassa ikuisen järjen kanssa. Totesimme niinkään, että tuo ikuinen järki olikin todellisuudessa vain juuri niihin aikoihin porvariksi kehittyvän keskiluokan kansalaisen ihannoitu järki. Kun Ranskan vallankumous sitten oli toteuttanut tuon järjellisen yhteiskunnan ja järjellisen valtion, ei uusista laitoksista tullutkaan niin ehdottoman järjellisiä, niin järkiperaisiiä kuin ne olivatkin aikaisempiin oloihin verraten. Järjenmukainen valtio oli ajautunut täydellisesti karille. Rousseau'n yhteiskuntasopimus oli löytänyt toteutuksensa hirmuvallan¹⁰⁰ ajasta, josta porvaristo, lakattuaan uskomasta poliittiseen kykyynsä, pakeni ensin direktorihallituksen¹⁰¹ turmelukseen ja lopulta Napoleonin despotismiin turviin. Luvattu ikuinen rauha oli muuttunut loppumattomaksi valloitus sodaksi. Järjelliselle yhteiskunnalle ei käynyt sen paremmin. Rikkaan ja köyhän välinen vastakohta, sen

sijaan että olisi sulautunut yleiseen onneen, olikin kärjistynyt entisestään sen johdosta, että oli poistettu tätä vastakohtaa tasoittavat ammattikunta- ja muut etuoikeudet ja sitä lieventäneet kirkolliset hyväntekeväisyyslaitokset; nyt todeksi tullut »omaisuuden vapautuminen» feodaalisista kahleista oli pikkuporvareille ja pientalonpojille vapautta myydä suurpääoman ja suuromistuksen ylivoimaisen kilpailun kuristama pikkuomaisuutensa juuri noille isoille herroille ja siten muuttui heille vapautumiseksi omaisuudesta. Teollisuuden nopea nousu kapitalistisella pohjalla kohotti työtätekevien joukkojen köyhyyden ja kurjuuden yhteiskunnan elinehdoksi. Käteismaksusta tuli yhä enemmän, kuten Carlyle sanoi, yhteiskunnan ainoa yhdysside. Rikosten määrä lisääntyi vuosi vuodelta. Vaikka aikaisemmin julkisesti ja julkeasti harjoitettuja feodaalisia paheita ei poistettu, oli ne kuitenkin toistaiseksi tungettu taka-alalle; sitä rehevämpään kukoistukseen pulpahtivat porvarilliset paheet, joita siihen asti oli harjoitettu vain salassa. Kauppa kehittyi yhä enemmän ja enemmän huijaukseksi. Vallankumouksellinen tunnus »veljeys»¹⁰² toteutui kilpailuun liittyvässä juonittelussa ja kateudessa. Väkivaltaisen sorron tilalle tuli lahjominen, miekan tilalle ensimmäisenä yhteiskunnallisena vipuna tuli raha. Ensiyön oikeus siirtyi feodaaliherroilta porvarillisille tehtailijoille. Prostituutio paisui ennen kuulumattomiin mittoihin. Avioliitto itse jäi nyt, kuten ennenkin prostituution laillisesti tunnustetuksi muodoksi, sen viralliseksi verhoksi, ja sitä täydensivät runsaat aviorikokset. Sanalla sanoen: valistajien komeisiin lupauksiin verrattuna osoittautuivat »järjen voiton» kautta luodut yhteiskunnalliset ja poliittiset laitokset katkeran pettäväksi irvikuviksi. Enää puuttuivat vain ne miehet, jotka tämän petymyksen totesivat, ja hekin tulivat vuosisadan vaihteessa. Vuonna 1802 ilmestyi Saint-Simonin »Genèven kirjeet»; 1808 ilmestyi Fourierin ensimmäinen teos, vaikka hänen teoriansa perusta oli laskettu jo 1799. Tammikuun 1. päivänä 1800 Robert Owen otti käsiinsä johdon New Lanarkissa¹⁰³.

Tuona aikana oli kapitalistinen tuotantotapa ja sen mukana porvariston ja proletariaatin vastakohta vielä sangen kehittymätön. Suurteollisuus oli Englannissa vasta syntynyt, Ranskassa vielä tuntematon. Mutta vasta suurteollisuus kehittää toisaalta ne ristiriidat, jotka kohottavat pakottavaksi välttämättömyydeksi tuotantotavan kumoamisen, sen kapitalistisen luonteen poistamisen — ei ainoastaan tämän tuotantotavan synnyttämien luokkien, vaan myös sen luomien tuotantovoimien ja vaihtotavan ristiriidat; — ja toisaalta suurteollisuus kehittää juuri valtavissa tuotantovoimissaan myös välikappaleen noiden ristiriitaisuuksien ratkaisemiseksi. Kun siis vuoden 1800 tienoilla uudesta yhteiskuntajärjestyksestä johtuvat ristiriidat olivat vasta tulossa, niin koskee tämä vielä paljon enemmän keinoja niiden ratkaisemiseksi. Kun Pariisin omistamattomat kansanjoukot olivat hirmuvallan aikana hetkiseksi kyenneet ottamaan vallan käsiinsä, kääntämään porvarillisen kumouksen jopa porvaristoa it-

seään *vastaan* ja näin viemään sen voittoon, ne samalla olivat vain osoittaneet, kuinka mahdoton tämä valta silloisissa oloissa ajan pitkään oli. Näistä omistamattomista joukoista vasta uuden luokan ituna erottuva proletariaatti, joka vielä oli täysin kykenemätön itenäiseen poliittiseen toimintaan, esiintyi sorrettuna, kärsivänä säätyinä, joka ei pystynyt auttamaan itseään; apu oli annettavissa vain ulkoapäin, ylhäältä.

Tämä historiallinen asiointila piti vallassaan myös sosialismin luojia. Kapitalistisen tuotannon kypsymätöntä tilaa, luokkien kypsymätöntä tilaa vastasivat epäkypsät teoriat. Yhteiskunnallisten tehtävien ratkaisu, joka vielä oli kätkeytyneenä kehittymättömiin taloudellisiin suhteisiin, oli kypsyttävä aivoissa. Yhteiskunta tarjosi vain epäkohtia; niiden poistaminen oli ajattelevan järjen tehtävänä. Kysymys oli uuden täydellisemmän yhteiskuntajärjestyksen keksimisestä ja sen lahjoittamisesta yhteiskunnalle ulkoapäin, propagandan, ja missä se vain oli mahdollista, mallikokeiden antaman esimerkin avulla. Nämä uudet yhteiskuntajärjestelmät oli jo etukäteen tuomittu utopioiksi; mitä pitemmälle niitä muokattiin yksityiskohdittain, sitä enemmän niiden täytyi vaipua pelkäsi kuvitteluksi.

Tämän todettuamme ei meillä ole enää syytä hetkeksikään pyhäytyä tähän nyt jo menneisyyteen kuuluvaan puoleen. Voimme jättää kirjalliset kamasaksat juhlallisesti mietiskelemään näitä nykyään enää vain huvittavia kuvitelmia ja näyttilemään oman asiallisen ajatustapansa etevämmyyttä mokomiin »järjettömyyksiin» veraten. Käymme mieluummin tarkastelemaan niitä nerokkaita ajatusituja ja ajatuksia, joita tuon mielikuvituksellisen kuoren alta murtautuu esiin kaikkialla, mutta joita nuo sokeat poroporvarit eivät näe.

Saint-Simon oli Ranskan suuren vallankumouksen poika. Sen puhjetessa hän ei ollut vielä kolmenkymmenen vuoden ikäinen. Vallankumous oli kolmannen säädyn voitto, ts. tuotannossa ja kaupassa *toimivan* suuren enemmistön voitto siihen asti etuoikeutetuista *joutilaista* säädyistä, aatelistosta ja papistosta. Mutta kolmannen säädyn voitto paljastui pian tämän säädyn pienen osan yksinomaiseksi voitoksi, poliittisen vallan valtaamiseksi tämän säädyn yhteiskunnallisesti etuoikeutetun osan, omistavan porvariston käsiin. Tämä porvaristo oli tosin vielä vallankumouksen aikana kehittynyt nopeasti keinottelemalla aatelistolta ja kirkolta takavarikoidulla ja *myydyllä* maaomaisuudella sekä pettämällä kansakuntaa armeijan-hankkijoiden välityksellä. Juuri näiden huijarien valta direktoriohallituksen aikana vei Ranskan ja vallankumouksen perikadon partaalle ja siten antoi Napoleonille tekosyyntä vallankaappaukseen. Siitä syystä sai Saint-Simonin päässä kolmannen säädyn ja etuoikeutettujen säätyjen välinen vastakohta »työläisten» ja »joutilaiden» välisen vastakohdan muodon. Joutilaita eivät olleet vain vanhat etuoikeutetut, vaan kaikki, jotka elivät koroillaan tuotantoon ja kauppaan osallistumatta. Ja »työläisiä» eivät olleet vain palkkatyöläiset,

vaan myös tehtailijat, kauppiaat ja pankkiirit. Se että joutilaat olivat menettäneet kykynsä henkiseen johtamiseen ja poliittiseen valtaan oli varmaa, ja vallankumous oli sen lopullisesti todistanut. Sen että omistamattomilla ei ollut tätä kykyä, olivat Saint-Simonin mielestä kauhunajan kokemukset todistaneet. Kenen sitten piti johtaa ja hallita? Saint-Simonin mukaan tieteen ja teollisuuden, jotka uusi uskonnollinen side liittäisi yhteen ja joiden piti jälleen palauttaa uskonpuhdistuksen ajoista saakka rikkinäinen uskonnollisten katsomusten yhtenäisyys, pakostakin mystinen ja ankaran hierarkkinen »uusi kristinusk». Mutta tieteen muodostivat oppineet ja teollisuuden ensi sijassa aktiiviset porvarit, tehtailijat, kauppiaat ja pankkiirit. Näiden porvarien piti tosin muuttua eräänlaisiksi julkisiksi virkamiehiksi, yhteiskunnallisiksi luottamusmiehiksi, mutta työläisten suhteen he kuitenkin olisivat säilyttäneet taloudellisen etuoikeutetun käskijän aseman. Erikoisesti pankkiirien tehtävänä oli luoton sääntelyn kautta koko tuotannon sääntelevä. Tämä käsitys vastasi täysin aikaa, jolloin Ranskassa suurteollisuus ja sen mukana porvariston ja proletariaatin välinen vastakohta juuri oli syntymässä. Mutta erityisesti Saint-Simon korostaa: häntä askarruttaa aina ja kaikkialla ensinnä »lukuisimman ja köyhimmän luokan» (la classe la plus nombreuse et la plus pauvre) kohtalo.

Saint-Simon esittää jo »Genèven kirjeissään» väittämän, että »kaikkien ihmisten on tehtävä työtä».

Samassa teoksessa hän mainitsee jo, että hirmuhallituksen aika oli omistamattomien joukkojen valtaa. Hän huudahti niille:

»Katsokaapa, mitä Ranskassa on tapahtunut sinä aikana, jolloin toverinne siellä ovat olleet vallassa: he ovat saaneet aikaan nälänhädän.»

Ranskan vallankumouksen käsittäminen luokkataisteluksi, ei vain aateliston ja porvariston välillä, vaan aateliston, porvariston ja omistamattomien välillä oli v. 1802 erittäin nerokas havainto. Vuonna 1816 hän selittää, että politiikka on tuotannon tiedettä ja ennustaa politiikan täydellisesti sulautuvan taloustieteeseen. Vaikka tietoisuus siitä että taloudellinen tila on poliittisten laitosten perusta, ilmenee tässä vasta idullaan, niin kuitenkin ihmisten poliittisen hallitsemisen muuttaminen esineiden hallitsemiseksi ja tuotantoprosessin johtamiseksi, siis viime aikoina niin paljon melua aiheuttanut »valtion poistaminen», on tässä ilmaistu jo selvästi. Yhtä ylivoimaisesti aikalaisiinsa verraten hän julistaa v. 1814 — heti liittoutuneiden Pariisin-marssin* jälkeen, ja vielä 1815 satapäiväisen sodan¹⁰⁴ aikana — että Ranskan liitto Englannin kanssa ja toisaalta näiden valtojen liitto Saksan kanssa on suotuisan kehityksen ja Euroopan rauhan ainoa tae. Ranskalaisten kehottaminen liittoon Waterloon¹⁰⁵

* 31. maaliskuuta 1814. *Toim.*

voittajien kanssa vaati 1815 todella sekä rohkeutta että historiallista kaukonäköisyyttä.

Jos Saint-Simonissa havaitsemme nerokkaan kaukonäköisyyden, jonka ansiosta hänen esityksissään ovat jo idullaan kaikki myöhempien sosialistien ajatukset, jotka eivät koske pelkästään taloustiedettä, niin Fourierilla tapaa oikein aito ranskalaiseen tapaan henkevän, mutta silti yhtä syvällisen arvostelun vallitsevista yhteiskuntatiloista. Fourier ottaa porvariston, sen vallankumousta edeltäneen ajan innokkaat profeetat ja sen vallankumouksen jälkeen lahjomat valehtelijat tiukasti kiinni sanoistaan. Säälimättä hän paljastaa porvarillisen maailman aineellisen ja moraalisen kurjuuden, hän vertaa sitä sekä varhaisempien valistusfilosofien houkutteleviin lupauksiin yhteiskunnasta jossa vain järki hallitsisi, kaiken onnellistuttavasta sivistyksestä, rajattomasta ihmissuvun täydellistymismahdollisuudesta, että myös senaikaisten porvari-ideologiien kaunomaalailevaan puhetulvaan; hän osoittaa, miten noita yleviä fraaseja kaikkialla vastaa viheliäinen todellisuus, ja hän ivaa purevasti näiden korulauseiden auttamatonta tyhjämpäiväisyyttä. Fourier ei ole pelkkä kriitikko, hänen aina hilpeä luonteensa tekee hänestä satiirikon, vieläpä yhden kaikkien aikojen suurimmista. Vallankumouksen laskukaudella kukkaansa puhjennutta villiä keinottelua samoin kuin Ranskan silloisen kaupan yleistä rihkamaa hän kuvailee yhtä mestarillisesti kuin hupaisestikin. Sitäkin mestarillisempaa on hänen kuvauksensa sukupuolisuhteiden porvarillisesta muodosta ja naisen asemasta porvarillisessa yhteiskunnassa. Hän esittää ensimmäisenä, että naisen vapautumisen aste kulloisessakin yhteiskunnassa on yhteiskunnan yleisen vapautumisen luonnollinen mittapuu. Mutta loistavimmillaan Fourier esiintyy käsityksessään yhteiskunnan historiasta. Hän jakaa tähänastisen historian neljään kehitysvaiheeseen: villeyden tilaan, patriarkaaliseen tilaan, raakalaisuuskauteen ja sivistyskauteen, joka sattuu yhteen ns. porvarillisen yhteiskunnan, siis 1500-luvulta juontuneen yhteiskuntajärjestyksen kanssa; hän osoittaa, että

»sivistynyt järjestys kohottaa jokaisen paheen jota raakalaisuuden asteella harjoitettiin yksinkertaisella tavalla, mutkikkaampaan, kaksimieliseen, arveluttavaan ja tekopyhään muotoon»,

että sivistys liikkuu »noidutussa kehässä», ristiriidoissa, joita se yhä uudelleen tuottaa kykenemättä voittamaan niitä, niin että tulos on aina päinvastainen sille, mitä se tahtoo tai uskottelee tahtovansa. Niinpä esim.

»sivistyskaudella köyhyys on tuloksena ylellisyydestä itsestään».

Kuten näemme, Fourier käsittelee dialektiikkaa yhtä mestarillisesti kuin aikalaisensa Hegel. Yhtä dialektisesti hän korostaa, vastoin silloista käsitystä rajattomasta inhimillisestä täydellistymiskyvystä, että jokaisella historiallisella vaiheella on nouseva, mutta myös laskeva linjansa, ja hän soveltaa tätä käsitystään myös

koko ihmiskunnan tulevaisuuteen. Samoin kuin Kant toi ajatuksen maapallon tulevasta perikadosta luonnontieteeseen, samoin Fourier toi ajatuksen ihmiskunnan tulevasta perikadosta historiankäsitteeseen.

Samaan aikaan kuin vallankumouksen myrsky kiiti Ranskan yli ja puhdisti tämän maan, tapahtui Englannissa hiljaisempi, mutta silti yhtä valtava mullistus. Höyry ja uudet koneet muuttivat manufaktuuriteollisuuden uudenaikaiseksi suurteollisuudeksi ja saivat siten aikaan mullistuksen koko porvarillisen yhteiskunnan perustuksessa. Manufaktuuriteollisuuden vitkallinen, unelias kehityskulku vaihtui tuotannon valtavaksi pikamarssiksi. Alati kasvavalla vauhdilla yhteiskunta jakautui nyt suurkapitalisteihin ja omaisuusdettoimiin proletaareihin, joiden välillä nyt aikaisemman vankan keski-säädyn asemesta vietti epävarmaa elämänsä käsityöläisten ja pikkukauppiaitten horjuva joukko, tuo väestön vaihtelevin osa. Uusi tuotantotapa oli vasta nousuvaiheensa alkutaipaleella: se oli vielä normaali, säännöllinen, noissa oloissa ainoa mahdollinen tuotantotapa. Mutta jo silloin se synnytti huutavia yhteiskunnallisia epäkoh-tia: sulloi kodittoman väestön suurkaupunkien kurjimmille kulmille, katkoi kaikki perinnäiset sukusiteet, mursi patriarkaaliset suhteet, rikkoi perheen, teetti etenkin naisilla ja lapsilla ylityötä kauhis-tuttavassa määrin, termeli siveellisesti työväenluokan suuret joukot, jotka äkkiä oli heitetty aivan uusiin olosuhteisiin, maalta kaupunkiin, maanviljelykseltä teollisuudelle, vakiintuneista oloista päivit-täin vaihteleviin epävarmoihin elämänehtoihin. Silloin astui uudis-tajana esiin 29-vuotias tehtailija, luonteeltaan ylevä ja lapsellisen yksinkertainen, mutta samalla synnynnäinen ihmisten johtaja, jolle harvat vetävät vertoja. Robert Owen oli omaksunut valistusfilosofeil-ta materialistisen opin siitä, että ihmisen luonne on toisaalta synnyn-näisten taipumusten, toisaalta ihmistä koko hänen elinaikanaan, mutta erityisesti kasvuiässä ympäröivien olojen tuote. Useimmat hänen säätytovereistaan näkivät teollisessa vallankumouksessa vain epäjärjestystä ja sekasortoa, hyvän tilaisuuden kalastaa sameassa vedessä ja rikastua nopeasti. Mutta Owen näki siinä hyvän tilaisuuden soveltaa mieliaatettaan ja siten aikaansaada järjestystä tuohon kaaokseen. Hän oli yrittänyt tätä jo menestyksellisesti Mancheste-rissa, ollessaan johtajana tehtaassa jossa oli yli 500 työläistä. Vuo-desta 1800 vuoteen 1829 hän johti New Lanarkin suurta puuvilla-kehräämää Skotlannissa samaan tapaan, ollen johtavana yhtiökump-panina ja oman siten suurehkon toimintavapauden, ja niin hyvällä menestyksellä, että saavutti mainetta koko Euroopassa. Vähitellen 2500 henkeä käsittäväksi kasvaneen, alkuun mitä sekavimmista ja enimmäkseen vahvasti turmeltuneista aineksista koostuvan väestön hän muutti oikeaksi mallisiirtolaksi, jossa juopottelu, poliisi, rikos-tuomarit, oikeusjutut, köyhäinhoito ja hyväntekeväisyyden tarve olivat tuntemattomia asioita. Ja tämä tapahtui yksinkertaisesti si-ten, että hän loi ihmisille inhimilliset olot ja kasvatti huolellisesti etenkin nousevaa sukupolvea. Hän suunnitteli ja otti ensimmäisenä

käyttöön pikkulasten koulut. Lapset tulivat niihin kahden vuoden ikäisinä ja viihtyivät niin hyvin, että heitä oli vaikea saada lähtemään kotiinsa. Kun hänen kilpailijansa teettivät 13—14 tunnin työpäiviä, tehtiin New Lanarkissa työtä 10½ tuntia. Kun puuviljalapula pakotti seisauttamaan tehtaan neljäksi kuukaudeksi, maksettiin joutilaille työläisille täysi palkka. Siitä huolimatta liikkeen pääoma oli lisääntynyt yli kaksinkertaiseksi ja päälle päätteeksi antanut omistajille runsaat voitot.

Owen ei kuitenkaan ollut tyytyväinen tähän. Olot, jotka hän oli työläisilleen hankkinut, eivät hänen mielestään olleet vielä läheskään ihmisarvoa vastaavia.

»Ihmiset olivat minun orjiani»,

sanoi Owen. Ne suhteellisen suotuisat olot, jotka hän oli heille luonut, olivat vielä kaukana siitä, että olisivat tehneet mahdolliseksi luonteen ja ymmärryksen kaikinpuolisen ja järkipärisen kehittymisen, puhumattakaan vapaista elämänilmauksista.

»Ja kuitenkin tuotti työtätekevä osa näistä 2500 ihmisestä yhteiskunnalle yhtä paljon todellista rikkautta kuin tuskin puoli vuosisataa aikaisemmin olisi voinut tuottaa 600 000 hengen väestö. Kysyin itseltäni: miten käy sille erolle, joka on näiden 2500 ihmisen kuluttaman rikkauten ja sen rikkauten välillä, jonka kuluttaisivat 600 000 ihmistä?»

Vastaus oli selvä. Se oli mennyt laitoksen omistajille, jotka saivat 5% koron sijoittamalleen pääomalle ja sitä paitsi vielä yli 300 000 punttaa voittoa. Ja mikä oli oikein New Lanarkin suhteen, se piti vielä suuremmassa määrin paikkansa Englannin kaikkien muiden tehtaiden suhteen.

»Ilman tätä uutta koneiden luomaa rikkautta ei olisi voitu käydä sotia Napoleonin kukistamiseksi ja aristokraattisten yhteiskuntaperiaatteiden pystyssäpitämiseksi. Ja tämä uusi mahti oli kuitenkin työväenluokan luomus»*.

Siis hedelmätkin kuuluivat työväenluokalle. Uudet valtavat tuotantovoimat, jotka siihen asti olivat palvelleet vain yksityisten rikkautumista ja suurten joukkojen orjuuttamista, tarjosivat Owenille perustan yhteiskunnan uudistamiseen, ja niiden piti toimia kaikkien yhteisenä omaisuutena vain kaikkien yhteistä hyvinvointia varten.

Owenin kommunismi syntyi tällaisella, puhtaasti liikemiesmäisellä tavalla, niin sanoaksemme kauppamiehen laskelman hedelmänä. Tämän käytännöllisen todellisuudentajunsa se säilytti kaiken aikaa. Niinpä Owen ehdotti v. 1823 Irlannin kurjuuden poistamista kommunistien siirtoloiden avulla ja liitti täydelliset laskelmat perustamiskustannuksista, vuotuisista menoista ja arvioiduista tuloista. Hänen

---

* Vetoamuksesta »Mullistus mielissä ja käytännössä», joka on osoitettu kaikille »Euroopan punaisille tasavaltalaisille, kommunisteille ja sosialisteille»; se lähetettiin Ranskan väliaikaiselle hallitukselle sekä »kuningatar Viktorialle ja hänen vastuullisille neuvonantajilleen».

lopullisessa tulevaisuudensuunnitelmassaan onkin yksityiskohtien tekeminen muokkaus pohja- ja pystypiirroksineen sekä lintuperspektiiviluonnoksineen suoritettu niin asiantuntevasti, että jos hyväksyy Owenin menetelmän yhteiskunnan uudistamiseksi, niin yksityiskohtiin on asiantuntijallakin vain hyvin vähän huomauttamista.

Kehitys kommunismiin oli Owenin elämän käännekohta. Niin kauan kuin hän oli esiintynyt pelkkänä ihmisystävänä, hän oli nautinut vain rikkautta, myötätuntoa, kunniaa ja mainetta. Hän oli Euroopan tunnetuin mies. Eivät ainoastaan hänen säätyoverinsa, vaan myös valtiomiehet ja ruhtinaat kuuntelivat häntä myötämielisinä. Mutta asia sai uuden käänteen heti, kun hän esitti kommunistisen oppinsa. Oli olemassa kolme suurta estettä, jotka ennen kaikkea näyttivät hänestä sulkevan tien yhteiskunnalliseen uudistukseen: yksityisomistus, uskonto ja avioliiton nykyinen muoto. Käydessään näiden kimppuun hän tiesi hyvin, mikä häntä odotti: virallinen yhteiskunta julistaisi hänet yleisesti pannaan ja hän menettäisi yhteiskunnallisen asemansa. Mutta hän ei antanut pidättää itseään, vaan jatkoi hyökkäystään siekailematta, ja silloin tapahtui juuri niin kuin hän oli jo aavistanut. Virallisen yhteiskunnan kiroamana, lehdistön vaitiololla tappamana, köyhtyneenä Amerikassa tekemiensä epäonnistuneiden kommunististen kokeilujen takia, yritysten, joihin hän oli uhrannut kaiken omaisuutensa, hän kääntyi suoraan työväenluokan puoleen ja työskenteli sen keskuudessa vielä kolmen vuosikymmenen ajan. Kaikki yhteiskunnalliset liikkeet, kaikki todelliset edistysaskeleet, jotka on otettu Englannissa työväen eduksi, liittyvät Owenin nimeen. Niinpä hän ajoi 1819, viisivuotisen ponnistelun jälkeen, läpi ensimmäisen lain naisten ja lasten tehdastyön rajoittamisesta. Hän johti puhetta ensimmäisessä kongressissa, jossa koko Englannin trade unionit yhtyivät yhdeksi suureksi ammatilliseksi järjestöksi¹⁰⁶. Siirtymistoimenpiteenä yhteiskunnan täydellistä kommunistista uudistamista kohti hän järjesti toisaalta ensimmäiset osuustoiminnalliset yhdistykset (kulutus- ja tuotanto-osuuskunnat), jotka sitten ovat antaneet ainakin sen käytännöllisen todistuksen, että niin kauppiat kuin tehtailijatkin ovat varsin tarpeettomia henkilöitä; toisaalta työbasaarit, laitokset työtuotteiden vaihtamista varten paperisen työrahan välityksellä, jonka yksikkönä oli työtunti; laitokset, joiden välttämättä täytyi epäonnistua, mutta jotka olivat Proudhonin paljon myöhäisemmän vaihtopankin¹⁰⁷ täydellisiä edeltäjiä ja erosivat tästä vain siinä, että eivät pyrkineetkään olemaan kaiken yhteiskunnallisen pahan yleislääkkeitä, vaan ainoastaan ensi askeleena yhteiskunnan paljon jyrkempää uudestijärjestämistä kohti.

Utopistien katsomustapa on kauan hallinnut 1800-luvun sosialistisia käsityksiä ja hallitsee osaksi vieläkin. Sitä suosivat vielä vähän aikaa sitten kaikki ranskalaiset ja englantilaiset sosialistit, siihen liittyi myös aikaisempi saksalainen kommunismi Weitling mukaanluettuna. Sosialismi on heille kaikille absoluuttisen totuu-

den, järjen ja oikeudenmukaisuuden ilmaus ja sen pitää tulla vain keksityksi valloittaakseen omalla painollaan maailman; koska absoluuttinen totuus on riippumaton ajasta, paikasta ja inhimillisestä historiallisesta kehityksestä, niin on vain sattuma, milloin ja missä se keksitään. Lisäksi kunkin koulukunnan perustajalla on erilainen ehdoton totuus, järki ja oikeudenmukaisuus, ja kun jokaisen itsekohmainen äly, omat elämänolosuhteet, oma tietomäärä ja ajattelun kouliintuminen määräävät hänen ehdottoman totuutensa, järkensä ja oikeutensa laadun, ei tässä ehdottomien totuuksien yhteentörmäyksessä ole muuta ratkaisua kuin ristiriitojen molemminpuolinen tasoittuminen. Mutta tällaisesta siis ei olisi saattanut syntyä kuin jonkinlaista valikoivaa keskitien sosialismia, jollainen muuten onkin näihin saakka vallinnut useimpien Ranskan ja Englannin socialististen työläisten aivoja. Se on mitä moninaisimpia vivahteita sallivaa sekoitusta, jossa on verraten kohtuullista kriittistä ajattelua, taloustieteen opinkappaleita ja erilaisten lahonperustajain yhteiskunnallisia tulevaisuudenkuvitelmia, sekoitusta, joka syntyy sitä helpommin, mitä enemmän sen osien terävät kulmat hioutuvat pois väitteilyjen virrassa, aivan niin kuin pyöreät piikivet hioutuvat purosaa. Sosialismi oli asetettava todellisuuspohjalle, ennen kuin siitä voitiin luoda tiedettä.

II

1700-luvun ranskalaisen filosofian rinnalla ja jäljessä oli kuitenkin syntynyt uudempi saksalainen filosofia, jonka päätekohtaksi tuli Hegel. Sen suurimpana ansiona oli dialektiikan asettaminen jälleen ajattelun korkeimmaksi muodoksi. Kaikki vanhat kreikkalaiset filosofit olivat synnynnäisiä, luontaisia dialektikkoja, ja Aristoteles, universaalisin heistä, onkin jo selvittänyt dialektisen ajattelun oleelliset muodot. Uudempi filosofia sitä vastoin, vaikka dialektiikalla siinäkin oli loistavia edustajia (kuten Descartes ja Spinoza) oli etenkin englantilaisen vaikutuksen vuoksi yhä enemmän ja yhä kiinteämmin juuttunut niin sanottuun metafyyseen ajattelutapaan, joka hallitsi miltei kaikkia 1700-luvun ranskalaisia ajattelijoita, ainakin heidän filosofisia erikoisteoksiaan. Varsinaisen filosofian ulkopuolella hekin kyllä kykenivät luomaan dialektiikan mestariteoksia, ajatelkaamme vaikka Diderotin teosta »Rameaun veljenpoika» ja Rousseaun »Tutkimusta ihmisten keskuudessa vallitsevan eriarvoisuuden alkuperästä». — Esitämme seuraavassa lyhyesti kummankin ajattelutavan pääkohdat.

Asettaessamme ajatuksellisen tarkastelun kohteeksi luonnon, ihmiskunnan historian tai oman henkisen toimintamme, on edessämme lähinnä kuva, jossa yhteydet ja vuorovaikutukset loputtomasti kietoutuvat toisiinsa, kuva, jossa mikään ei pysy samanlaisena eikä samassa paikassa, missä se oli aikaisemmin, vaan kaikki liikkuu,

muuttuu, tulee ja häviää. Näemme siis lähinnä kokonaiskuvan, jossa yksityiskohdat esiintyvät vielä enemmän tai vähemmän taka-alalla, me huomioimme enemmän liikuntaa, muutoksia, yhteyksiä kuin sitä, mikä liikkuu, muuttuu, on yhteydessä. Tämä alkuperäinen, naiivi, mutta asiallisesti oikea näkemys maailmasta esiintyy vanhaassa kreikkalaisessa filosofiassa, ja ensimmäisenä sen on selvästi ilmaissut Herakleitos: kaikki on olemassa ja samanaikaisesti ei ole, sillä kaikki *virtaa*, on alituisesti muuttumassa, alituisesti tulemassa ja häviämässä. Mutta tämä käsitys, niin oikein kuin se esittääkin ilmiöiden kokonaiskuvan yleisen luonteen, ei kuitenkaan riitä selittämään yksityiskohtia, joista tämä kokonaiskuva koostuu ja niin kauan kuin emme siihen pysty, kokonaiskuvakin jää meille epäselväksi. Tiedostaaksemme nämä yksityiskohdat, meidän on irrotettava ne luonnollisista tai historiallisista yhteyksistään ja tutkittava kutakin erikseen sen ominaisuuksien erityisten syiden ja vaikutusten jne. selvittämiseksi. Tämä on lähinnä luonnontieteen ja historian tutkimuksen tehtävä, ts. tutkimusalojen, jotka kreikkalaisten klassisella ajalla varsin ymmärrettävistä syistä olivat vain alistetussa asemassa, koska niiden tehtävänä ennen muuta oli aineiston kokoaminen. Vasta, kun tietystä määrin on kerätty historiallista ja luonnontieteellistä aineistoa, vasta silloin voi saada alkunsa kriittinen tarkastelu, vertailu, luokittelu, jako lahkoihin ja lajeihin. Eksakti luonnontutkimus pääsi alulle vasta alexandrialaisella kaudella Kreikassa¹⁰⁸, ja myöhemmin keskiajalla sitä kehittivät edelleen arabialaiset. Varsinainen luonnontiede on kuitenkin peräisin vasta 1400-luvun jälkipuoliskolta, ja siitä lähtien se on edistynyt yhä nopeammin. Luonnon jaotteleminen eri osiin, luonnon eri tapahtumain ja erilaisten luonnonesineiden erottelu määräluokkiin, orgaanisten olioiden sisäelinten ja niiden moninaisten anatomisten muodostumain tutkiminen, kaikki nämä seikat ovat olleet perusedellytyksinä jättiläismäiselle edistykselle, joka on tapahtunut luonnon tuntemuksessa viimeisten 400 vuoden aikana. Mutta siitä on meille samalla jäänyt tavaksi käsitellä luonnonesineitä ja luonnontapahtumia erillisinä, suuresta kokonaisyhteydestään irrallisina, ei siis niiden liikkeessä, vaan lepotilassa, ei oleellisesti muuttuvina, vaan kiinteinä, ei elävinä, vaan kuolleina. Ja siirtyessään luonnontieteestä filosofiaan tämä käsitystapa samalla loi — Baconin ja Locken kautta — metafyyssisen ajattelutavan, tuon viime vuosisatojen erikoislaatuisen rajoittuneisuuden.

Metafyyssikolle ovat oliot ja niiden ajatuskuvat, käsitteet, erillisiä ja muuttumattomia, jähmeitä, kerta kaikkiaan annettuja esineitä, joita on tutkittava peräkkäin mutta toisistaan riippumatta. Hän ajattelee pelkillä suoranaisilla vastakohtilla. Hänen puheensa on: »Niin, niin' tahi 'Ei, ei'. Mitä siihen lisätään, se on pahasta.»* Hänen käsityksensä mukaan jokin esine on olemassa tai ei ole ole-

---

* Raamattu. Matteuksen evankeliumi, 5. luku, 37. virsi. Toim.

massa, mutta mahdotonta on, että se samanaikaisesti olisi oma itsensä ja jokin muu sen lisäksi. Myönteinen ja kielteinen sulkevat ehdottomasti vastakohtansa pois mahdollisuuksien piiristä, syy ja vaikutus ovat yhtä jäykästi vastakkaiset. Ensi silmäyksellä tämä ajattelutapa tuntuu meistä erittäin hyväksyttävältä: samalla tavoinhan toimii niin sanottu terve ihmisjärki. Mutta niin kunnioitettava asuintoveri kuin tuo terve ihmisjärki onkin kotioloissa neljän seinän sisällä, se joutuu kokemaan vallan ihmeellisiä seikkailuja uskaltautuessaan tutkimuksen avaraan maailmaan. Ja metafyyssinen katso-mustapa, niin laajoilla alueilla kuin sillä — kussakin tapauksessa tutkimusesineen luonteen mukaan — on oikeutuksensa ja välttämättömyytensä, se saa kuitenkin aina enemmän tai myöhemmin vastaansa rajan, jonka toisella puolen siitä tulee yksipuolinen, ahdas, abstrakti, se eksyy ratkaisemattomiin ristiriitoihin, koska se ei näe yksityisten asiain ja esineiden takaa niiden keskeistä yhteyttä, niiden olemisen takaa niiden tulemista eikä häviämistä ja niiden lepoptilan takaa niiden liikettä, ei näe metsää puilta. Jokapäiväisessä elämässä tiedämme ja pystymme esimerkiksi varmasti sanomaan, onko jokin eläin olemassa vai ei, mutta tarkemmin tutkittaessa käykin selville, että kysymys usein on mitä monimutkaisin. Tämän tietävät varsin hyvin esimerkiksi lakimiehet, jotka ovat turhaan vai-vanneet aivojaan määritelläkseen järjellisen rajan, josta alkaen si-kiön tappaminen äidin kohdussa merkitsee murhaa. Ja yhtä vai-keata on kuolinhetken määrittäminen, koska kuolema fysiologian mukaan ei ole kertakaikkinen, silmänräpäyksellinen tapahtuma, vaan sangen pitkälinen tapahtumasarja. Samalla tavoin jokainen elollinen olento on eikä ole sama joka hetki, sillä se muokkaa yhtenäen ulkoapäin ottamiaan aineita ja erittää toisia, sen ruumiissa kuolee yhtenäen vanhoja soluja ja syntyy uusia, lyhyemmän tai pitemmän ajan kuluessa sen ruumiin aines uudistuu täydellisesti atomien korvatussa vanhat, niin että jokainen elimellinen olento siis on alitui-sesti sama ja kuitenkin toinen. Lähemmin asiaa tarkastellessamme havaitsemme niinikään, että vastakohtaisuuden molemmat navat, myönteinen ja kielteinen, ovat yhtä erottamattomat kuin vastak-aisetkin, ja että ne kaikesta vastakohtaisuudesta huolimatta lä-päisevät toisensa. Samoin on synn ja vaikutuksen laita. Nehän ovat käsitteitä, jotka sellaisinaan voidaan pätevästi soveltaa vain yksi-tyistapaukseen. Mutta tarkastellessamme tätä yksityistapausta ylei-ssä yhteydessään maailmankaikkeuteen nuo käsitteet yhtyvät, ne sulautuvat käsitykseen kaikkialle ulottuvasta vuorovaikutuksesta, jossa syyt ja vaikutukset alituisesti vaihtavat paikkaa: mikä on vaikutuksena tässä tai tällä hetkellä, saattaa olla synnä tuolla tai sillä hetkellä, ja päinvastoin.

Nämä ilmiöt ja ajatusmenetelmät eivät mahdu metafyyssisen ajat-telun puitteisiin. Dialektiikka, joka näkee asiat ja esineet sekä nii-den käsitteelliset kuvat oleellisesti laajemmassa yhteydessään, saa sitävastoin vain lisävahvistusta omille menettelytavoiilleen edellä-

kuvatun kaltaisista ilmiöistä. Luonto on dialektiikan koetinkivi; ja meidän on myönnettävä, että uudenaikainen luonnontiede on antanut tätä kokeilua varten perin runsaan, päivittäin lisääntyvän aineiston, ja todistanut sifen, että luonnossa kaikki tapahtuu lopulta dialektisesti eikä metafysisesti, että luonto ei kierrä ikuisesti samankaltaisena, vaan käy lävitse todellisen historian. Tässä yhteydessä on mainittava ennen kaikkea Darwin, joka on antanut valtavimman kolauksen metafysiikalle osoittamalla, että koko nykyinen orgaaninen luonto, kasvit ja eläimet, näiden mukana myös ihminen, on miljoonia vuosia kestäneen kehitysprosessin tulos. Tähän asti on kuitenkin sormin voitu laskea ne luonnontutkijat, jotka ovat oppineet ajattelemaan dialektisesti, ja saavutettujen tulosten ja perinnäisen ajattelutavan välinen ristiriita selittääkin sen äärettömän sekamelskan, joka nyt vallitsee teoreettisessa luonnontieteessä, saattaen epätoivoon opettajat ja oppilaat, kirjailijat ja lukijat.

Täsmällinen esitys maailmankaikkeudesta, sen ja ihmiskunnan kehityksestä, samoin kuin tuon kehityksen ihmisaivoihin luomasta kuvasta voidaan siis saada aikaan vain dialektista tietä, alinomaan huomioiden syntymisen ja häviämisen, edistyksellisten ja taantumuksellisten muutosten yleistä vuorovaikutusta. Ja tässä hengessä on heti alun alkaen esiintynyt uudempi saksalainen filosofia. Kant aloitti uransa muuttamalla Newtonin ikuisen ja muuttumattoman aurinkokunnan — sitten kun paljon puhuttu alkusysäys oli annettu — historialliseksi tapahtumasarjaksi: aurinko ja kaikki planeetat ovat syntyneet pyörivistä sumumassoista. Samalla hän jo päätteli, että tähän syntymiseen pakostakin liittyy tulevaisuudessa tapahtuva aurinkokunnan häviäminen. Puoli vuosisataa myöhemmin Laplace perusteli hänen käsityksensä matemaattisesti, ja kun taas oli kulunut puoli vuosisataa, spektroskooppi osoitti, että avaruudessa todella on erilaisilla tiivistymisasteilla olevia hehkuvia kaasumassoja.

Tämä uudempi saksalainen filosofia huipentui Hegelin järjestelmään, jossa koko luonnon, historian ja hengen maailma ensi kerran — ja siinä juuri onkin sen suuri ansio — esitetään yhtenä prosessina, ts. alituisesti liikkuvana, muuttuvana ja kehittyvänä, ja yritetään osoittaa tämän liikkeen ja kehityksen sisäinen yhteys. Tästä näkökulmasta ihmiskunnan historia ei enää näyttänyt mielettömien väkivallantekojen hurjalta sekamelskalta, tekojen, jotka käyvät kaikki yhtä tuomittaviksi nyt kypsyneen filosofisen järjen tuomioistuinten edessä ja jotka on unohdettava niin pian kuin mahdollista. Historia näytti nyt ihmiskunnan omalta kehitysprosessilta, ja ajattelun tehtäväksi tuli seurata tämän prosessin asteittaista kulkua jokaisella harhateillä sekä osoittaa sisäinen lainalaisuus näennäisesti sattumanvaraisissa tapahtumissakin.

Tässä yhteydessä on samantekevää, vaikkei Hegelin järjestelmä tehtävää ratkaissutkaan. Tehtävänasettelu oli hänen suurenmoinen ansionsa. Se oli lisäksi tehtävä, jota ainoakaan yksilö ei kykene koskaan ratkaisemaan. Vaikka Hegel — Saint-Simonin rinnalla — oli

aikansa universaalisin henkilö, oli häntä kuitenkin rajoittamassa ensinnäkin hänen oma tietopiirinsä, jolla pakostakin oli rajansa, ja toiseksi hänen aikansa tieto- ja käsityspiiri, joka oli ahtaanlainen sekä laajuuteensa että syvyyteensä nähden. Oli vielä kolmaskin tekijä. Hegel oli idealisti, toisin sanoen hänen käsityksensä mukaan hänen päänsä ajatukset eivät olleet enemmän tai vähemmän abstraktisia kuvia todellisista olioista ja ilmiöistä, vaan päinvastoin oliot ja niiden kehitys olivat vain todellistuneita kuvia »ideasta», joka oli ollut jossakin jo ennen maailman olemassaoloa. Näin kaikki kääntyi pääläelleen, ja maailman todellinen yhteys kävi aivan nurinkuriseksi. Ja niin oikein ja nerokkaasti kuin Hegel esittikin monia yksityiskohtia, jäi niihin edellä mainituista syistä pakostakin paljon paikkaitua ja keinotekoista, sanalla sanoen nurinkurista. Hegelin järjestelmä oli sinänsä suuri keskonen — mutta myös viimeinen lajissaan. Sitä näet vaivasi vielä eräs parantumaton sisäinen ristiriita: toisaalta sen oleellisena edellytyksenä oli historiankäsitys, jonka mukaan ihmiskunnan historia on kehitysprosessi, jolle jo sen oman luonteen mukaan ei voida keksiä äylliseksi päätekohtaksi niinsanottua ehdotonta totuutta, mutta toisaalta se kuitenkin väittää olevansa juuri tuon ehdottoman totuuden varsinainen sisältö. Kaiken käsittävä, kerta kaikkiaan päätökseen viety luonnon- ja historian-tiedon järjestelmä on ristiriidassa dialektisen ajattelun peruslakien kanssa, mikä ei suinkaan sulje pois, vaan päinvastoin edellyttää sitä, että koko ulkomaailman järjestelmällinen tiedostaminen voi edistyä jättiläisaskelin sukupolvesta toiseen.

Tietoisuus siihenastisen saksalaisen idealismin koko nurinkuruudesta johti pakostakin materialismiin, mutta — pantakoon se merkillille — ei 1700-luvun pelkästään metafyyssiseen ja täysin mekaaniseen materialismiin. Päinvastoin kuin ne, jotka naiivissa vallankumouksellisuudessaan aivan yksinkertaisesti hylkäsivät koko aikaisemman historian, uudenaikainen materialismi käsittää historian ihmiskunnan kehitysprosessina, jonka liikkeen lakien löytämisen se on asettanut tehtäväkseen. 1700-luvun ranskalaiset, kuten Hegelkin, pitivät luontoa ahdasta kehää kiertävänä, aina samanlaisena pysyvänä kokonaisuutena ikuisine taivaankappaleineen, kuten Newton oli opettanut, ja muuttumattomine orgaanisine lajeineen, kuten Linné oli esittänyt. Tämän käsityksen vastapainoksi uudenaikainen materialismi tekee yhteenvetoa luonnontieteen uusimmista saavutuksista, joiden mukaan luonnollakin on ajallinen historiansa; taivaankappaleet ja erilaiset organismit, jotka näillä taivaankappaleilla suotuisissa olosuhteissa saattavat asustaa, syntyvät ja häviävät, ja kiertokulut, sikäli kuin ne yleensä ovat mahdollisia, ovat suunnattoman laajamittaisia. Molemmissa tapauksissa materialismi on oleellisesti dialektista, eikä se enää tarvitse muiden tieteiden yläpuolella olevaa filosofiaa. Niin pian kuin jokaiselle eri tieteelle asetetaan vaatimukseksi, että sen on oltava selvillä asemastaan olioiden ja niitä koskevien tietojen yleisessä yhteydessä, käy jokainen tätä kokonaisyh-

teyttä käsittelevä tiede tarpeettomaksi. Koko tähänastisesta filosofiasta jää silloin itsenäisenä olemaan vain oppi ajattelusta ja sen laeista — muodollinen logiikka ja dialektiikka. Kaikki muu sisältyy positiiviseen luonnontieteeseen ja historiantutkimukseen.

Luonnonkäsityksen mullistus saattoi kuitenkin tapahtua vain sitä mukaa kuin tutkimus kykeni tarjoamaan vastaavaa myönteistä tietoa, ja niinpä olikin jo paljon aikaisemmin ilmennyt historiallisia tosiasioita, jotka vaikuttivat ratkaisevasti historiankäsityksen muuttumiseen. Vuonna 1831 tapahtui Lyonissa ensimmäinen työväen kapina. Vuosina 1838—1842 kehittyi Englannissa huippuunsa chartismi, ensimmäinen kansallinen työväenliike. Euroopan edistyneimpien maiden historiassa työntyivät etualalle proletariaatin ja porvariston välinen luokkataistelu sitä myöten kuin niissä kehittyi yhtäältä suurteollisuus ja toisaalta porvariston vastahankittu poliittinen valta. Tosiasiat osoittivat yhä vakuuttavammin valheiksi porvarillisen taloustieteen opit pääoman ja työn etujen yhteisyydestä, yleisestä sopusoinnusta ja yleisestä hyvinvoinnista vapaan kilpailun seurauksena. Nyt oli mahdotonta tehdä olemattomiksi näitä tosiasioita yhtä vähän kuin ranskalaista ja englantilaista sosialismiakaan, joka perin epätäydellisenäkin oli niiden teoreettinen ilmaus. Mutta vanha idealistinen historiankäsitys, jota ei vielä ollut työnnetty sivuun, ei tuntenut mitään aineellisiin etuihin pohjautuvaa luokkataistelua eikä yleensä minkäänlaisia aineellisia etuja; tuotanto kuten kaikki muutkin taloudelliset suhteet esiintyivät siinä vain ohimennen, »kulttuurihistorian» toisarvoisina aineksina.

Uudet tosiasiat pakottivat asettamaan koko siihenastisen historian uuden tutkimuksen kohteeksi, ja silloin kävikin ilmi, että *koko* siihenastinen historia, lukuun ottamatta alkuyhteisöä, oli luokkataistelujen historiaa ja että nuo keskenään taistelevat yhteiskuntaluokat ovat joka kerta tuotanto- ja vaihtosuhteiden, sanalla sanoen oman aikansa *taloudellisten* olosuhteiden synnyttämät, että siis yhteiskunnan kulloinenkin taloudellinen rakenne muodostaa reaalisen perustan, jolta lähtien viime kädessä on selitettävissä kunakin historian kautena syntynyt, oikeudellisista ja poliittisista laitoksista samoin kuin uskonnollisista, filosofisista ja muista käsityksistä muodostunut päällysrakenne. Hegel oli vapauttanut historiankäsityksen metafysiikasta, hän oli tehnyt siitä dialektisen — mutta hänen historiankäsityksensä oli oleellisesti idealistinen. Nyt oli idealismi karkotettu viimeisestä pakopaikastaan, historiankäsityksestä. Näin oli esitetty materialistinen historiankäsitys ja löydetty tie, jonka kautta ihmisen tajunta sai selityksensä hänen olemisestaan, eikä kuten siihen asti oli kuviteltu, hänen olemisensa hänen tajunnastaan.

Niinpä sosialismi ei enää esiintynyt tämän tai tuon nerokkaan pään satunnaisena keksintönä, vaan kahden historiallisesti syntyneen luokan, proletariaatin ja porvariston, välisen taistelun välttämättömänä tuotteena. Sen tehtävänä ei enää ollut mahdollisimman täydellisen yhteiskuntajärjestelmän keksiminen, vaan sen histo-

riallisen taloudellisen prosessin tutkiminen, jonka välttämätön seuraus nämä luokat ja niiden väliset ristiriidat olivat, ja näiden ristiriitojen ratkaisemiskeinojen löytäminen tuon prosessin luomasta taloudellisesta tilasta. Mutta siihenastinen sosialismi oli tämän materialistisen historiankäsityksen kanssa yhtä jyrkässä ristiriidassa kuin ranskalaisen materialismin luonnonkäsitys oli dialektiikan ja uusimman luonnontieteen kanssa. Siihenastinen sosialismi arvosteli kyllä vallitsevaa kapitalistista tuotantotapaa ja sen seurauksia, mutta ei kyennyt sitä selvittämään; se ei siis myöskään kyennyt tekemään loppua siitä, se saattoi vain yksinkertaisesti tuomita sen kelvottomaksi ja hylättäväksi. Mitä kiivaammin se hyökkäsi kapitalistisesta tuotantotavasta erottamatonta työväenluokan riistoa vastaan, sitä vähemmän se kykeni selvästi osoittamaan, mitä tuo riisto on ja kuinka se syntyy. Tuo kapitalistinen tuotantotapa olisi kuitenkin pitänyt selvittää yhtäältä omassa historiallisessa yhteydessään ja tietyn historiallisen ajanjakson välttämättömyytenä, jonka myös välttämättä oli tuhouduttava. Ja toisaalta olisi ollut paljastettava sen sisäinen luonne. Tähän päästiinkin *lisäarvon* keksimisen kautta. Todistettiin, että kapitalistisen tuotantotavan ja sen suorittaman työläisten riiston perusmuotona on ilmaisen työn anastaminen, että kapitalisti, vaikkakin hän maksaa työläisensä työvoimasta saman täyden arvon mikä siitä maksetaan tavarana tavaramarkkinoilla, kuitenkin kiskoo siitä enemmän arvoa kuin itse on maksanut, ja että tämä lisäarvo lopulta muodostaa arvosumman, josta yhä kasvava pääomamäärä kertyy omistavien luokkien käsiin. Näin oli selitetty kapitalistisen tuotannon ja pääoman tuotannon syntyä.

Näistä kahdesta keksinnöstä: materialistisesta historiankäsityksestä ja kapitalistisen tuotannon salaisuuden paljastamisesta lisäarvon avulla saamme kiittää *Marxia*. Niiden kautta tuli sosialismista tiede, ja nyt on lähinnä kysymys sen edelleenkehittämisestä kaikissa yksityiskohdissaan ja yhteyksissään.

III

Materialistinen historiankäsitys lähtee siitä väittämästä, että tuotanto, ja lähinnä tuotantoa tuotteiden vaihto, on jokaisen yhteiskuntajärjestyksen perusta; että jokaisessa historiallisesti esiintyvässä yhteiskunnassa tuotteiden jakautuminen ja sen yhteydessä sosiaalinen jako luokkiin tai säätyihin tapahtuu sen mukaan, mitä ja kuinka tuotetaan ja miten tuotteet vaihdetaan. Tämän mukaan yhteiskunnallisten muutosten ja poliittisten mullistusten perimmäisiä syitä ei ole etsittävä ihmisten aivoista, ei heidän lisääntyvästä ymmärryksestään ikuista totuutta ja oikeudenmukaisuutta koskevissa kysymyksissä, vaan tuotanto- ja vaihtotapojen muutoksista; niitä ei ole etsittävä kyseisen ajan *filosofiasta*, vaan sen *taloudesta*. Heräävä tietoi-

suus siitä, että vallitsevat yhteiskunnalliset laitokset ovat järjettömiä ja epäoikeudenmukaisia, että järki on tullut järjettömyydeksi, hyvätyö kidutukseksi*, on vain merkki siitä, että tuotantomenetelmissä ja vaihtomuodoissa on kaikessa hiljaisuudessa tapahtunut muutoksia, joihin aikaisemmille taloudellisille olosuhteille rakentunut yhteiskuntajärjestys ei enää sopeudu yhteen. Täten on samalla sanottu, että paljastettujen epäkohtien poistamiskeinojen täytyy myös — jokseenkin kehittyneinä — olla olemassa itse muuttuneissa tuotantosuhteissa. Nuo keinot eivät suinkaan ole jotakin aivoissa keksittäväää, vaan ne ovat aivojen avulla löydettävissä kyseisistä tuotannon aineellisista tosiasioista.

Miten on nyt tämän mukaan nykyaikaisen sosialismin laita?

Vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen on luonut nyt hallitseva luokka, porvaristo — se myönnetään nykyisin verrattain yleisesti. Porvaristolle ominainen tuotantotapa, jota Marxin ajoista on kutsuttu kapitalistiseksi tuotantotavaksi, ei sietänyt paikallisia eikä säätyetuoikeuksia enempää kuin feodaalisen järjestelmän keskinäisiä henkilökohtaisia siteitäkään; porvaristo murskasi feodaalisen järjestelmän ja pystytti sen raunioille porvarillisen yhteiskuntalaitoksen, vapaan kilpailun, elinkeinovapauden, tavaranomistajien tasa-arvoisuuden — kuinka näitä kaikkia porvarillisia ihanoituksia nimitetäänkään — valtakunnan. Kapitalistinen tuotantotapa saattoi nyt laajentua vapaasti. Sen jälkeen kun höyry ja uudet työkonet oli muuttanut vanhan manufaktuurin suurteollisuudeksi, kehittyivät porvariston johdolla muovautut tuotantosuhteet ennen kuulumattoman nopeasti ja ennen näkemättömässä mitassa. Mutta niinkuin aikoinaan manufaktuuri ja sen vaikutuksen alaisena laajaksi kehittynyt käsityö joutui ristiriitaan ammattikuntien feodaalisten kahleiden kanssa, niin joutuu suurteollisuus täydellisemmäksi kehittyttyään ristiriitaan niiden puitteiden kanssa, joihin kapitalistinen tuotantotapa sen puristaa. Uudet tuotantovoimat ovat kasvaneet yli porvarillisen käyttömuotonsa, eikä tämä ristiriita tuotantovoimien ja tuotantotavan välillä ole mikään ihmisen aivoissa syntynyt ristiriita, niinkuin on ihmisen perisyntynin törmäys jumalallista oikeutta vastaan, vaan se on olemassa tosiasioissa, objektiivisena, meidän ulkopuolellamme riippumattomana jopa niidenkin ihmisten tahdosta ja menettelystä, jotka sen ovat aiheuttaneet. Nykyaikainen sosialismi ei ole mitään muuta kuin tämän tosiasiallisen ristiriidan ajatusrefleksi, sen aatteellinen heijastuma lähinnä sen luokan aivoissa, joka tämän ristiriidan alaisena välittömästi kärsii — työväenluokan aivoissa.

Mikä tuo ristiriita sitten on?

Ennen kapitalistista tuotantoa, siis keskiajalla, oli yleisenä pikukuyritys, joka perustui siihen, että työntekijäin tuotantovälineet

---

* Goethe. »Faust», I osa, kolmas kohtaus (»Faustin työhuone»). Toim.

olivat heidän yksityisomaisuuttaan: vapaiden tai alustalaisesemassa olevien pientalonpoikain maanviljelys, kaupunkien käsityö. Työvälineet — maa, maatyökalut, työpaja, käsityökalut — olivat yksityisten työvälineitä, tarkoitettut vain yksityiseen käyttöön, siis pakotakin vähäisiä, epätäydellisiä, rajallisia. Mutta juuri sen vuoksi ne kuuluivatkin säännöllisesti tuottajille itselleen. Näiden hajallaan olevien, ahtaiden tuotantovälineiden keskittäminen, laajentaminen, niiden muuttaminen nykyajan mahtavasti vaikuttaviksi tuotannon vivuiksi on ollut juuri kapitalistisen tuotantotavan ja sen edustajan, porvariston historiallinen tehtävä. Miten porvaristo 1400-luvulta lähtien on tämän historiallisesti suorittanut kolmen vaiheen kautta — yksinkertaisen yhteistyön, manufaktuurin ja suurteollisuuden — sen Marx on seikkaperäisesti kuvannut »Pääoman» neljännessä osastossa. Mutta porvaristo, kuten »Pääomassa» niin ikään on osoitettu, ei voinut muuttaa noita rajallisia tuotantovälineitä valtaviksi tuotantovoimiksi muuttamatta niitä yksityisen tuotantovälineistä *yhteiskunnallisiksi*, vain jonkin *ihmisryhmän yhteisesti* käytettäväksi tuotantovälineiksi. Rukin, kangaspuiden ja sepän vasaran tilalle tuli kehruukone, kutomakone ja höyryvasara; yksityisen pikkuverstaan tilalle satojen ja tuhansien yhteistoimintaa vaativa tehdas. Ja samoin kuin tuotantovälineet, samoin muuttui itse tuotantokin sarjasta yksityiskäsittelyjä sarjaksi yhteiskunnallisia toimintoja, ja tuotteet muuttuivat yksityisten tuotteista yhteiskunnallisiksi tuotteiksi. Kangas, lanka ja metallitavarat, jotka nyt tulivat tehtaista, olivat niiden monien työläisten yhteisiä tuotteita, joiden käsien kautta niiden täytyi vuoron perään kulkea, ennen kuin ne tulivat valmiiksi. Kukaan yksityinen ei niistä voinut sanoa: tuon olen *minä* tehnyt, se on *minun* tuotteeni.

Mutta missä tuotannon perusmuotona on luontoperäinen, vähitellen ilman suunnitelmaa syntynyt työnjako yhteiskunnan sisällä, siellä se painaa tuotteisiin *tavarain* muodon, joiden keskinäinen vaihto, osto ja myynti tekee yksityiset tuottajat kykeneviksi tyydyttämään moninaiset tarpeensa. Näin olikin keskiajalla. Esimerkiksi talonpoika möi maantuotteitaan käsityöläiselle ja samalla osti häneltä käsityön tuotteita. Tähän yksityistuottajien, tavarantuottajien yhteiskuntaan tunkeutui nyt uusi tuotantotapa. Luontoperäisen, *suunnitelmattoman* työnjaon keskelle, sellaisena kuin se vallitsi koko yhteiskunnassa, se asetti *suunnitelmallisen* työnjaon, sellaisena kuin tämä oli järjestetty yksityisessä tehtaassa; *yksityistuotannon* rinnalle tuli *yhteiskunnallinen* tuotanto. Kumpaisenkin tuotteet myytiin samoilla markkinoilla, siis ainakin likipitään samoihin hintoihin. Mutta suunnitelmallinen organisaatio oli voimakkaampi kuin luontoperäinen työnjako; yhteiskunnallisesti työskentelevät tehtaast valmistivat tuotteensa halvemmallalla kuin yksinäiset pikkutuottajat. Yksityistuotanto joutui alalla toisensa jälkeen tappiolle, yhteiskunnallinen tuotanto vallankumouksellisesti koko vanhan tuotantotavan. Mutta tämä sen vallankumouksellinen luonne tuli niin vähän tunne-

tuksi, että se otettiin käytäntöön nimenomaan tavaratuotannon kohtamis- ja edistämiskeinona. Jo syntymässään se liittyi välittömästi jo ennen olemassaolleisiin tavarantuotannon ja tavaravaihdon vipuihin: kauppiaan pääomaan, käsityöhön ja palkkatyöhön. Kun se itse esiintyi tavaratuotannon uutena muotona, säilyttivät tavaratuotannon omistusmuodot siinäkin täyden voimansa.

Tavaratuotannossa, sellaisena kuin se oli kehittynyt keskiajalla, ei voinut lainkaan nousta kysymystä siitä, kenelle työn tuote on kuuluva. Yksityinen tuottaja oli tavallisesti valmistanut sen hänelle itselleen kuuluvista, usein itse tuottamistaan raaka-aineista omilla työvälineillään ja omalla tai perheensä käsityöllä. Hänen ei tarvinnut ottaa sitä lainkaan omakseen, se kuului hänelle aivan itsestään. Omistusoikeus tuotteeseen perustui siis *omaan työhön*. Missä vierasta apua käytettiinkin, jäi se yleensä sivuasiaksi ja palkittiin usein työpalkan lisäksi vielä muilla eduilla: oppipoika ja kisällä tekivät työtä vähemmän ruoan ja palkan vuoksi kuin valmistuakseen mestareiksi. Sitten tuli tuotantovälineiden keskittäminen suuriin työpajoihin ja manufaktuureihin, niiden muuttuminen tosiasiallisesti yhteiskunnallisiksi tuotantovälineiksi. Mutta yhteiskunnallisia tuotantovälineitä ja tuotteita käsiteltiin aivan kuin ne olisivat yhä edelleenkin yksityisten tuotantovälineitä ja tuotteita. Kun työvälineiden omistaja oli siihen saakka ottanut tuotteen omakseen, koska se yleensä oli hänen oma tuotteensa, ja vieras aputyö oli ollut vain poikkeuksena, niin työvälineiden omistaja otti nyt edelleen tuotteen omakseen, vaikka se ei enää ollut *hänen* tuotteensa, vaan poikkeuksetta *vieraan työn* tuote. Näin siis yhteiskunnallisesti valmistettuja tuotteita eivät nyt ottaneet omikseen ne, jotka olivat todella panneet tuotantovälineet liikkeelle ja todella valmistaneeet tuotteet, vaan *kapitalistit*. Tuotantovälineet ja tuotteet ovat tulleet oleellisesti yhteiskunnallisiksi. Mutta ne alistetaan sen omistamismuodon alaisiksi, jonka edellytyksenä on erillisten henkilöiden yksityinen tuotanto, jonka aikana siis kukin omistaa oman tuotteensa ja vie sen markkinoille. Tuotantotapa alistetaan tämän omistamismuodon alaiseksi, vaikka se hävittää tämän omistamismuodon edellytykset*. Tässä ristiriidassa, joka antaa uudelle tuotantotavalle sen kapitalistisen luonteen, on jo idullaan nykyajan kaikki yhteentörmäykset. Mitä enemmän uusi tuotantotapa tuli vallitsevaksi kaikilla ratkaisevilla tuotantoaloilla ja kaikissa taloudellisesti ratkaisevissa maissa

---

* Tässä ei kaipaa selitystä se, että vaikka omaksiottamisen *muoto* jää samaksi, niin sen *luonne* tulee ylläkuvatun prosessin johdosta samalla lailla mullistetuksi kuin tuotantokin. Jos minä otan omakseni oman tuotteeni taikka toisen tuotteen, niin ne ovat tietysti kaksi aivan erilaista omaksiottamistapaa. Ohimennen: palkkatyö, johon jo idullaan kätkeytyy koko kapitalistinen tuotantotapa, on hyvin vanha; yksityisenä hajanaisilmiönä se seurasi vuosisatojen ajan orjuuden rinnalla. Mutta tämä itu saattoi kehittyä kapitalistiseksi tuotantotavaksi vasta sitten, kun oli luotu sen historialliset edellytykset.

ja samalla syrjäytti yksityistuotannon mitättömiksi jätteiksi, sitä räikeämpänä täytyi myös ilmetä yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen omistuksen yhteensopimattomuuden.

Kuten sanottu, ensimmäiset kapitalistit tapasivat palkkatyön muodon jo valmiina. Mutta palkkatyö oli vain poikkeuksena, sivuhommana, apukeinona, ylimenoilmionä. Maamiehellä, joka aika ajoin meni päiväläiseksi, oli joku kapanala omaa maataan, josta hän hädin tuskin saattoi elää. Ammattikuntajärjestys piti huolta siitä, että tänäinen kisällä siirtyi huomenna mestariksi. Mutta tämä muuttui heti, kun tuotantovälineet olivat muuttuneet yhteiskunnallisiksi ja keskittyneet kapitalistien käsiin. Pienen yksityistuottajan tuotantoväline samoin kuin tuotekin tuli yhä arvottomammaksi; hänelle ei jäänyt mitään muuta keinoa kuin mennä kapitalistin palkkalaiseksi. Palkkatyö, joka aikaisemmin oli ollut poikkeus ja apukeino, tuli säännöksi ja koko tuotannon perusmuodoksi, kun se aikaisemmin oli ollut sivuelinkeino, se tuli nyt työläisten yksinomaiseksi toiminnaksi. Tilapäinen palkkatyöläinen muuttui elinkautiseksi. Elinkautisten palkkatyöläisten määrää lisäsi vielä tavattomasti samanainen feodaalisen järjestelmän romahdus, feodaaliherrojen seurueiden hajoaminen, talonpoikain karkottaminen konnuiltaan jne. Erottava raja oli lopullisesti vedetty yhtäältä kapitalistien käsiin keskitettyjen tuotantovälineiden ja toisaalta kaiken muun paitsi työvoimansa omistuksen menettäneiden tuottajain välille. *Ristiriita yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen omistuksen välillä tulee näkyviin proletariaatin ja porvariston vastakohtana.*

Olemme nähneet, että kapitalistinen tuotantotapa tunkeutuu tavarantuottajien, yksityistuottajien yhteiskuntaan, joiden yhteiskunnallista yhteyttä välitti heidän tuotteidensa vaihto. Mutta jokaisella tavarantuotantoon perustuvalla yhteiskunnalla on se erikoisuus, että siinä tuottajat ovat kadottaneet omien yhteiskunnallisten suhteittensa hallinnan. Jokainen tuottaa itseään varten satunnaisilla tuotantovälineillään ja omaa erikoista vaihtotarvettaan varten. Kukaan ei tiedä, kuinka paljon hänen valmistamaansa tavaralaatua tulee markkinoille, kuinka paljon sitä ylipäänsä tarvitaan, kukaan ei tiedä, onko hänen yksityistuotteensa suhteen todellista tarvetta, saako hän siitä takaisin kustannuksensa, vai saako hän sitä lainkaan myydyksi. Vallitsee yhteiskunnallisen tuotannon anarkia. Mutta tavarantuotannolla, samoin kuin jokaisella muullakin tuotantomuodolla, on omat ominaiset, sille kuuluvat, siitä erottamattomat lakinsa; ja nämä lait toteutuvat anarkiasta huolimatta, anarkiassa, anarkian kautta. Ne ilmenevät yhteiskunnallisen yhteyden ainoassa säilyneessä muodossa, vaihdossa, ja astuvat yksityisten tuottajien suhteen voimaan kilpailun pakkolakeina. Ne ovat siis näille tuottajille itselleen aluksi tuntemattomat, ja heidän täytyy vasta pitkän kokemuksen kautta vähitellen löytää ne. Ne toteutuvat siis tuottajien ohitse ja vastoin tuottajia, heidän tuotantomuotonsa sokeasti vaikuttavina luonnonlakeina. Tuote hallitsee tuottajia.

Keskiajan yhteiskunnassa, varsinkin ensimmäisinä vuosisatoina, tuotanto oli oleellisesti tarkoitettu omaa käyttöä varten. Se tyydytti pääasiassa vain tuottajan ja hänen perheensä tarpeet. Siellä missä vallitsi persoonallinen riippuvuussuhde, kuten maaseudulla, sen piti tyydyttää myös feodaaliherran tarpeet. Tällöin ei siis ollut mitään vaihtoa, eivätkä tuotteet sen vuoksi saaneet tavarannon. Talonpojan perhe tuotti miltei kaiken, mitä tarvitsi, kotikalustonsa ja vaatteensa yhtä hyvin kuin elintarpeensaakin. Vasta sitten kun se alkoi tuottaa ylijäämää yli oman tarpeen ja yli feodaaliherralle suoritettavien luontaisluovutusten, vasta sitten se tuotti myös tavaroita; tästä yhteiskunnalliseen vaihtoon heitetystä, myytäväksi tarjotusta ylijäämästä tuli tavaraa. Kaupunkien käsityöläisten täytyi tosin jo alunperin tuottaa vaihtoa varten. Mutta hekin valmistivat suurimman osan tarvetavaroistaan itse; heillä oli puutarhansa ja peltotilkkunsa; he laidunsivat karjaansa yhteismetsässä, josta lisäksi saivat tarve- ja polttopuunsa; naiset kehräsivät pellavaa, villaa jne. Tuotanto vaihtotarkoituksessa, tavarantuotanto oli vasta syntymässä. Siitä johtui rajoittunut vaihto, rajoitetut markkinat, vakaa tuotantotapa, paikallinen sulkeutuneisuus ulospäin, paikallinen yhtyminen sisäänpäin; markki* maaseudulla, ammattikunta kaupungissa.

Mutta tavarantuotannon laajentuessa, erityisesti kapitalistisen tuotantotavan mukana, alkoivat myös siihen asti uinuneet tavarantuotannon lait vaikuttaa selvemmin ja voimakkaammin. Vanhat siteet höltyivät, vanhat raja-aidat murrettiin, tuottajat muuttuivat yhä enemmän ja enemmän riippumattomiksi, yksityisiksi tavarantuottajiksi. Yhteiskunnallisen tuotannon anarkia tuli päivänvaloon ja kärjistyi yhä enemmän. Mutta pääase, jolla kapitalistinen tuotantotapa kartutti tätä anarkiaa yhteiskunnallisessa tuotannossa, oli anarkian suoranainen vastakohta: yhteiskunnallisena suoritettuna tuotannon kasvava järjestys jokaisessa yksityisessä tuotantolaitoksessa. Tällä vivulla se teki lopun vanhasta rauhallisesta vakaantuneisuudesta. Missä kapitalistinen tuotantotapa kerran oli tuotu jollekin teollisuudenalalle, se ei sietänyt mitään vanhempia tuotantomenetelmiä rinnallaan. Missä se valtasi käsityön, siellä se tuhosi vanhan käsityön. Työkentästä tuli taistelukenttä. Suuret maantieteelliset löydöt ja niitä seurannut siirtomaiden hankkiminen moninkertaistivat menekkiäalueen ja jouduttivat käsityön muuttumista manufaktuurityöksi. Eikä taistelu puhjennut ainoastaan paikallisten yksityisten tuottajien välillä; paikalliset taistelut kasvoivat vuorostaan kansallisiksi, 1600- ja 1700-luvun kauppasodiksi. Lopuksi suurteollisuus ja maailmanmarkkinoiden syntyminen ovat tehneet taistelun yleismaailmalliseksi ja samalla antaneet sille tavattoman kiihkeyden. Luonnollisten taikka hankittujen tuotantoehtojen suotuisuus ratkaisee olemassaolon yksityisten kapitalistien välillä samoin kuin

---

* Ks. kirjan lopussa olevaa liitettä. [Engels viittaa tässä »Markki»-teokseensa, jota tähän julkaisuun ei ole otettu. *Toim.*]

kokonaisten teollisuuksien ja kokonaisten maiden välillä. Alakynteen jäänyt syrjäytetään siekailematta. Se on Darwinin luonnehtimaa yksilöiden olemassaolon taistelua, joka on siirretty luonnosta yhteiskuntaan moninkertaisesti raivokkaampana. Eläimen luonnontila esiintyy inhimillisen kehityksen huippukohtana. Ristiriita yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen omistuksen välillä esiintyy nyt *yksityisessä tehtaassa tavattavan tuotannon järjestyksen ja koko yhteiskunnassa vallitsevan tuotannon anarkian välisenä vastakohtana.*

Kapitalistinen tuotantotapa liikkuu näissä molemmissa, sen alkuperästä johtuvan sisäisen ristiriidan ilmenemismuodoissa, se piirtää toivottomasti tuota »noiduttua kehää», jonka siinä jo Fourier keksi. Fourier ei vielä kuitenkaan voinut nähdä, että kierto käy vähitellen ahtaammaksi, että liike muistuttaa pikemminkin spiraalia ja että sen täytyy saavuttaa loppunsa planeettojen liikkeen tavoin törmäämällä keskukseen. Tuotannon yhteiskunnallisen anarkian liikkeellepaneva voima muuttaa ihmisten suuren enemmistön yhä enemmän ja enemmän proletaareiksi, ja juuri proletaarijoukot tulevat viimein tekemään lopun tuotannon anarkiasta. Sama tuotannon yhteiskunnallisen anarkian liikkeellepaneva voima tekee suurteollisuuden koneiston loputtomasta täydellistymismahdollisuudesta pakkokäskyn, joka perikadon uhalla panee jokaisen yksityisen teollisuuskapitalistin yhä enemmän parantelemaan koneistoaan. Mutta koneiston parantaminen on ihmistyön tekemistä tarpeettomaksi. Kun koneiden käyttöönotto ja niiden määrän lisääminen merkitsee sitä, että muutamit konetyöläiset syrjäyttävät miljoonia käsityöläisiä, niin koneiston parantaminen merkitsee, että yhä enemmän syrjäytetään itse konetyöläisiä, ja lopulta sitä, että syntyy pääoman keskimääräisen käyttötarpeen ylittävä määrä käytettävissä olevia palkkatyöläisiä, kokonainen teollinen vara-armeija, niinkuin nimitin sitä jo v. 1845*; vara-armeija, joka on käytettävissä silloin, kun teollisuus työskentelee korkeapaineella, mutta jonka sitä välttämättömästi seuraava romahdus heittää kadulle, armeija, joka kaikkina aikoina on lyijypainona työväenluokan jaloissa sen taistellessa olemassaolonsa puolesta pääomaa vastaan, sääntelijänä, joka pitää työpalkan kapitalistien tarpeen mukaisella alhaisella tasolla. Näin ollen käy niin, että koneistosta, käyttäksemme Marxin sanoja, tulee pääoman voimakkain sodankäyntiväline työväenluokkaa vastaan, että työväline alituisesti riistää toimeentulovälineet työläisten käsistä, että työläisten oma tuote muuttuu työläisen orjuuttamisen välineeksi**. Tämä johtaa siihen, että työvälineiden säästäminen on alunalkaen samalla mitä häikäilemättömintä työvoiman haaskausta ja työtoiminnan normaalien edellytysten tuhoamista***; että koneisto, valtavin väline

---

* »Englannin työväenluokan asema», s. 109.

** Ks. K. Marx. »Pääoma», 1. osa, Petroskoi 1957, ss. 411—454. Toim.

*** Sama, s. 434. Toim.

työajan lyhentämiseksi, muodostuukin pettämättömäksi välineeksi, jolla työläisen ja hänen perheensä koko elinikä muutetaan pääoman lisäämiseen käytettävissä olevaksi työajaksi; käy niin, että työväenluokan yhden osan ylenmääräisestä työnteosta tulee edellytys toisen työttömyydelle, ja että suurteollisuus, joka kautta koko maapallon ajaa takaa uusia kuluttajia, rajoittaa kotimaassaan suurten joukkojen kulutuksen nälkäminimiin ja siten järkyttää kotimaisia markkinoita. »Laki, joka alati pitää suhteellisen liikaväestön eli teollisuuden vararmeijan kasautumisen laajuutta ja voimaa vastaavana, kahlehtii työläisen lujemmin pääomaan kuin Hefaistoksen kiilat kahlehtivat Prometheuksen kallioon. Se edellyttää pääoman kasautumista vastaavaa kurjuuden kasautumista. Rikkauden kasautuminen toiseen kohtioon on siis samalla kurjuuden, työrasituksen, orjuuden, tietämättömyyden, raastumisen ja siveellisen alentumisen kasautumista päinvastaiseen kohtioon, ts. siihen luokkaan, joka *tuottaa omia tuotteitaan pääomana*» («Pääoma», s. 671)*. Muunlaisen tuotteiden jaon odottaminen kapitalistiselta tuottajalta olisi samaa kuin vaatimus, että sähköpariston elektrodit, niin kauan kuin ne ovat yhteydessä paristoon, eivät saisi jakaa vettä, eivät saisi kehittää positiivisessa elektrodissa happea ja negatiivisessa vetyä.

Olemme nähneet, miten nykyaikaisen koneiston erittäin korkealle noussut täydellistymiskyky on muuttunut yhteiskunnassa vallitsevan tuotannon anarkian kautta yksityisen teollisuuskapitalistin pakkolaiksi, joka pakottaa hänet alati parantamaan koneistoaan, alati lisäämään sen tuotantotehoa. Samanlaiseksi pakkolaiksi muuttuu hänelle pelkkä tosiasiallinen mahdollisuus laajentaa tuotantopiiriään. Suurteollisuuden valtava laajentumisvoima, johon verraten kaasujen laajentumiskyky on lastenleikkiä, astuu nyt eteemmä kaikkea vastusta uhmaavana laadullisen ja määrällisen laajentumisen *tarpeena*. Tuon vastuksen muodostaa suurteollisuuden tuotteiden kulutus, menekki ja markkinat. Mutta markkinain kykyä laajentua ulospäin ja voimaperäistyä hallitsevat lähinnä aivan toiset, paljon lievemmin vaikuttavat lait. Markkinain laajeneminen ei voi käydä yhtä jalkaa tuotannon laajenemisen kanssa. Yhteentörmäys käy väistämättömäksi, ja koska se ei voi tuoda mitään ratkaisua, niin kauan kuin se ei räjäytä rikki koko kapitalistista tuotantotapaa, se muodostuu kausittain toistuvaksi. Kapitalistinen tuotanto luo uuden »noidutun kehän».

Todellakin, alkaen vuodesta 1825, jolloin ensimmäinen yleinen pula puhkesi, suistuu koko teollisuus- ja kauppamaailma, kaikkien sivistyskansojen ja niiden enemmän tai vähemmän barbaaristen lisäkkeiden tuotanto ja vaihto likipitäen kerran kymmenessä vuodessa pois raiteiltaan. Liikenne pysähtyy, markkinat ovat täpötydet, tuotteet makaavat joukoittain myymättöminä, käteinen raha

---

* K. Marx. »Pääoma», 1. osa, Petroskoi 1957, s. 596. Toim.

katoaa näkyvistä, luotto häviää, tehtaat seisovat, työtätekeviltä joukoilta puuttuu elintarvikkeita, koska he ovat tuottaneet elintarvikkeita liian paljon, vararikko seuraa vararikkoa, pakkohuutokauppa pakkohuutokauppaa. Vuosikausia jatkuu lamaa, tuotantovoimia samoin kuin tuotteitakin haaskataan ja hävitetään suurin määrin, kunnes kasautuneet tavaramassat menetettyään enemmän tai vähemmän arvostaan, lopulta alkavat huveta, kunnes tuotanto ja vaihto taas hiljalleen pääsevät käyntiin. Vähitellen käynti kiihtyy, muuttuu hölkäksi, teollinen hölkkä vaihtuu laukaksi ja tämä taas yltyy hillittömäksi neliksi; todelliseksi esteratsastukseksi, joka käsittää teollisuuden, kaupan, luoton ja keinottelun, päätyäkseen uhkarohkeiden hyppyjen jälkeen syvälle — romahduksen kuiluun. Ja näin aina uudelleen. Vuodesta 1825 olemme tämän kokeneet jo kokonaista viisi kertaa, ja tällä hetkellä (1877) koemme kuudetta kertaa. Ja näiden pulien luonne ilmenee niin räikeänä, että Fourier osui niihin kaikkiin nähden oikeaan nimittäessään ensimmäistä pulaa yltäkyläisyyden pulaksi, crise pléthorique.

Pulissa ristiriita yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen omistuksen välillä purkautuu väkivaltaisesti. Tavarankierto on hetkellisesti lakannut; kiertokulun välineestä, rahasta tulee kiertokulun este; kaikki tavarantuotannon ja tavarankiertokulun lait kääntyvät ylösalaisin. Taloudellinen yhteentörmäys on saavuttanut kohokohdansa: *tuotantotapa kapinoi vaihtotapaa vastaan*.

Sen tosiasian, että tuotannon yhteiskunnallinen organisaatio tehtaassa sisällä on kehittynyt niin, ettei se enää sovi yhteen yhteiskunnassa sen rinnalla ja yläpuolella olevan tuotannon anarkian kanssa, tämän tosiasian tekee kapitalisteille itselleen kouraantuntuvaksi pääomien väkivaltainen keskittyminen, joka pulien aikana toteutuu useiden suurten ja sitäkin useampien pikkukapitalistien sortumisessa. Kapitalistisen tuotantotavan koko mekanismi lakkaa toimimasta sen itsensä luomien tuotantovoimien painon alla. Se ei voi enää muuttaa kaikkea tuota tuotantovälineiden määrää pääomaksi; tuotantovälineet makaavat käyttämättöminä, ja juuri sen tähden täytyy teollisen vara-armeijan olla toimeettomana. Tuotantovälineitä, elintarvikkeita, käytettävissä olevia työläisiä — tuotannon ja rikkouden kaikkia aineksia on yllin kyllin. Mutta »yltäkyläisyydestä tulee hädän ja puutteen lähde» (Fourier), koska juuri se estää tuotantovälineitä ja elintarvikkeita muuttumasta pääomaksi. Sillä kapitalistisessa yhteiskunnassa tuotantovälineet eivät voi toimia, elleivät ne ensin ole muuttuneet pääomaksi, ihmistyövoiman riiston välineiksi. Tuotantovälineiden ja elintarvikkeiden pääomaksi muuttumisen välttämättömyys seisoo aaveena niiden ja työläisten välillä. Se yksin estää tuotannon esineellisten ja persoonallisten vipujen yhtymisen; se yksin estää tuotantovälineitä toimimasta, työläisiä tekemästä työtä ja elämästä. Toisaalta kapitalistinen tuotantotapa siis itse paljastaa kykenemättömyytensä hallita edelleen näitä tuotantovoimia. Toisaalta nämä tuotantovoimat itse yhä lisääntyvällä voimalla vaativat ristiriidan pois-

tamista, vapautumistaan pääomaluonteestaan, *tunnustamaan tosiasiallisesti, että ne ovat luonteeltaan yhteiskunnallisia tuotantovoimia.*

Juuri tämä valtavasti kasvavien tuotantovoimien painostus pääomaluonnetta vastaan, tämä niiden yhteiskunnallisen luonteen tunnustamisen lisääntyvä pakko panee kapitalistiluokan itsensäkin yhä enemmän ja enemmän, mikäli se pääomasuhteen sisällä yleensä on mahdollista, käsittelemään niitä yhteiskunnallisina tuotantovoimina. Sekä teollisen korkeapaineen vaihe rajattomiin paisutettuine luottoineen että itse pula suurten kapitalististen laitosten romahdusten kautta johtaa sellaiseen muotoon suurten tuotantovälinemäärien yhteiskunnallistamisessa, jollaisen tapaamme erilaisissa osakeyhtiöissä. Monet näistä tuotanto- ja liikennevälineistä, esim. rautatiet, ovat jo alunperin niin jättiläismäisiä, että ne sulkevat pois kapitalistisen riiston kaikki muut muodot. Tietyllä kehitystasella tämäkään muoto ei enää riitä; saman teollisuudenalan kotimaiset suurtuottajat yhtyvät »trustiksi», liitoksi, jonka tarkoituksena on tuotannon sääntely; he määrittävät tuotettavan kokonaismäärän, jakavat sen keskenään ja tekevät pakolliseksi etukäteen päätetyn myyntihinnan. Mutta koska tällaiset trustit ensimmäisen huonon liikeajan koittaessa enimmäkseen hajoavat, ajautuvat ne juuri sen kautta vielä keskitetym-pään yhteenliittymään: koko teollisuudenala muuttuu yhdeksi ainoaksi suureksi osakeyhtiöksi, kotimainen kilpailu tekee tilaa yhden yhtiön kotimaiselle monopolille; näin kävi jo v. 1890 Englannin alkaliutuotannolle, joka nyt kaikkien 48 suuren teollisuuslaitoksen yhteensulautumisen jälkeen on yhden ainoan yhtenäisesti johdettavan yhtiön käsissä, yhtiön, jolla on 120 miljoonan markan pääoma.

Trusteissa muuttuu vapaa kilpailu monopoliksi, kapitalistisen yhteiskunnan suunnitelmaton tuotanto antautuu esiin murtautuvan sosialistisen yhteiskunnan suunnitelmallisen tuotannon edessä. Tosin vielä lähinnä kapitalistien iloksi ja hyödyksi. Mutta tällöin riisto käy niin kouraantuntuvaksi, että sen täytyy romahtaa. Mitään kansaa ei voida alistaa trustien johtamaan tuotantoon, niin alastomaan pienen kuponginleikkaajain joukon harjoittamaan koko yhteiskunnan riistoon.

Joko tai, joko ilman trusteja tai trustien kanssa täytyy* kapitalistien yhteiskunnan virallisen edustajan, valtion, ottaa lopulta

---

* Sanon »täytyy». Sillä vain siinä tapauksessa, että tuotanto- ja liikennevälineet ovat *todella* kasvaneet osakeyhtiöiden toteuttaman johdon yli, että siis valtiollistaminen on tullut *taloudellisesti* välttämättömäksi, vain siinä tapauksessa se merkitsee nykyisenkin valtion toimeenpanemana taloudellista edistysaskelta, uuden esiasteen saavuttamista kaikkien tuotantovoimien ottamisessa itse yhteiskunnan haltuun. Mutta hiljakkoin, sen jälkeen kun Bismarck ryhtyi puuhaamaan valtiollistamista, on esiintynyt eräänlaista väärää sosialismia, siellä täällä jopa jonkinlaiseksi vapaaehtoiseksi nöyristelyksi turmeltunutta, joka ilman muuta julistaa sosialistiseksi *jokaisen* valtiollistamisen, jopa bismarckilaisenkin. Tosiaan, jos valtion tupakkamonopoli olisi sosialismia, kuuluisivat Napoleon ja Metternich sosialismin perustajiin. Kun Belgian valtio aivan tavallisista poliittis-

haltuunsa tuotannon johto. Tämä valtion omaisuudeksi muuttamisen välttämättömyys koskee ensiksi suuria liikennelaitoksia: postia, lennätintä ja rautatietä.

Kun pulat paljastavat porvariston kykenemättömyyden hallita edelleen nykyaikaisia tuotantovoimia, niin suurten tuotanto- ja liikennelaitosten muuttuminen osakeyhtiöiksi ja valtion omaisuudeksi osoittaa porvariston tarpeettomuuden. Kapitalistien kaikkia yhteiskunnallisia tehtäviä hoitavat nyt palkatut virkamiehet. Kapitalistilla ei ole enää mitään yhteiskunnallista tehtävää, jollemme ota lukuun tulojen kasaamista omaan kukkaroon, kuponginleikkausta ja pelaamista pörssissä, jossa eri kapitalistit ottavat toisiltaan pois pääomia. Jos kapitalistinen tuotantotapa ensiksi tunki syrjään työläisiä, niin nyt se tunkee syrjään kapitalistejakin ja karkottaa heidät, aivan samoin kuin työläiset, liikaväestön joukkoon, joskaan ei vielä taloudelliseen vara-armeijaan.

Mutta tuotantovoimien siirtyminen osakeyhtiöiden tai trustien haltuun enempää kuin valtion omaisuudeksikaan ei poista niiden pääomanluonnetta. Osakeyhtiöiden ja trustien suhteen tämä on aivan selvä asia. Nykyaikainen valtio taas on vain järjestö, jonka porvarillinen yhteiskunta luo pitääkseen voimassa kapitalistisen tuotantotavan yleiset ulkoiset ehdot niin työläisten kuin yksityisten kapitalistienkin hyökkäyksiä vastaan. Nykyaikainen valtio, olipa sen muoto mikä tahansa, on oleellisesti kapitalistinen kone, kapitalistinen valtio, ihanteellinen kokonaiskapitalisti. Mitä enemmän tuotantovoimia se ottaa omaisuudekseen, sitä enemmän siitä tulee todellinen kokonaiskapitalisti, sitä suurempaa määrää valtion kansalaisia se riistää. Työläiset jäävät palkkatyöläisiksi, proletaareiksi. Pääomasuhde ei tule poistetuksi, päinvastoin se kärjistyy huippuunsa. Mutta huippukohdassa se kumotaan. Tuotantovoimien valtiollinen omistus ei ole ristiriidan ratkaisu, mutta se kätkee itseensä ratkaisun muodollisen välineen, vivun.

Tämä ratkaisu voi olla ainoastaan se, että nykyaikaisten tuotantovoimien yhteiskunnallinen luonne todella tunnustetaan, että siis tuotanto-, omistus- ja vaihtotapa saatetaan sopusointuun tuotantovälineiden yhteiskunnallisen luonteen kanssa. Ja tämä voi tapahtua vain siten, että yhteiskunta avoimesti ja kiertelemättä ottaa haltuunsa kaiken muunlaisen johdon yli kasvaneet tuotantovoimat. Tuotanto-

---

taloudellisista syistä rakennutti päätänsä itse, kun Bismarck ilman minkäänlaista taloudellista välttämättömyyttä valtiollisesti Preussin pääradat pelkästään siksi, että voisi varustautua ja käyttää niitä sodan tullen, että saisi rautatieläisistä kasvatetuksi hallitukselle äänestyskarjaa, ja pääasiassa siksi, että saisi luoduksi itselleen parlamentin päätöksistä riippumattoman tulolähteen, niin ne eivät lainkaan olleet sosialistisia askeleita, eivät välittömästi eivätkä välillisesti, eivät tietoisesti eivätkä tiedottomasti. Muutoinhan olisivat sosialistisia laitoksia myös kuninkaan Seehandlung,¹⁰⁹ kuninkaan posliinimanufaktuuri, jopa komppanian räätälikin armeijassa, tai jopa Fredrik Wilhelm III:n aikana 30-luvulla erään älyniekän aivan vakavissaan esittämä — porttolain kansallistaminen.

välineiden ja tuotteiden yhteiskunnallisen luonteen, joka nykyään kääntyy tuottajia itseään vastaan, joka aika ajoin murtautuu tuotanto- ja vaihtotavan lävitse ja toteutuu vain sokeasti vaikuttavana luonnonlakina aiheuttaen väkivaltaisuutta ja hävitystä, saattavat tuottajat tällä teolla voimaan täysin tietoisesti, ja se muuttuu hävityksen ja aika-ajoittaisen romahduksen aiheuttajasta itse tuotannon voimakkaimmaksi vivuksi.

Yhteiskunnallisesti toimivat voimat vaikuttavat aivan kuin luonnonvoimat: sokeasti, väkivaltaisesti, hävittävästi, niin kauan kuin emme niitä tunne emmekä ota niitä lukuun. Mutta kun kerran olemme oppineet ne tuntemaan, ymmärtämään niiden toiminnan, niiden suunnan ja niiden vaikutukset, niin niiden alistaminen yhä enemmän ja enemmän meidän oman tahtomme alaiseksi ja tarkoituseriemme saavuttaminen niiden avulla riippuu vain meistä itsestämme. Ja aivan erityisesti tämä koskee nykyisiä valtavia tuotantovoimia. Niin kauan kuin me uppiniskaisesti kieltäydymme ymmärtämästä niiden luontoa ja luonnetta — ja tätä ymmärtämistä vastaan rimpuilee kapitalistinen tuotantotapa ja sen puoltaja — niin kauan nämä voimat vaikuttavat meitä vastaan ja meistä huolimatta, niin kauan ne hallitsevat meitä, niinkuin olemme seikkaperäisesti esittäneet. Mutta kun niiden luonto kerran on ymmärretty, niin ne voidaan yhdistyneiden tuottajien käsissä muuttaa demonisista haltijoista nöyriksi palvelijoiksi. Ero on samanlainen kuin salaman hävittävän voiman ja lennättimen tai valokaaren taltutetun sähkön välillä, samanlainen kuin ero tulipalon ja ihmisen palveluksessa olevan tulen välillä. Kun nykyisiä tuotantovoimia aletaan käsitellä niiden vihdoinkin tiedostetun luonnon mukaisesti, silloin astuu yhteiskunnallisen tuotannon anarkian tilalle tuotannon yhteiskunnallisesti suunniteltu sääntely kokonaisuuden ja jokaisen yksityisen tarpeiden mukaan. Samalla kapitalistinen omistustapa, jossa tuote orjuuttaa ensin tuottajan, mutta sitten myös omistajan, korvataan sillä tuotteiden omistustavalla, joka perustuu itse nykyaikaisten tuotantovälineiden luonteeseen: toisaalta tuotteiden välittömästi yhteiskunnalliseen omistamiseen tuotannon ylläpitämisen ja laajentamisen välineinä, toisaalta tuotteiden välittömästi yksilölliseen omistamiseen elämisen- ja nautinnonvälineinä.

Muuttaessaan väestön valtavan enemmistön yhä enemmän proletaareiksi kapitalistinen tuotantotapa luo voiman, jonka on perikatonsa uhalla pakko suorittaa tämä mullistus. Pakottaessaan suuret yhteiskunnallistuneet tuotantovälineet yhä enemmän ja enemmän muuttumaan valtion omaisuudeksi, se osoittaa itse tien tämän kumouksen suorittamiseen. *Proletariaatti ottaa valtiovallan ja muuttaa tuotantovälineet lähinnä valtion omaisuudeksi.* Mutta samalla se lakauttaa itse itsensä proletariaattina, poistaa kaikki luokkaeroavuudet ja luokkavastakohtat, samoin kuin valtion valtiona. Tähänastiselle luokkavastakohtadissaan liikkuvalla yhteiskunnalle on valtio, ts. kulloisenkin riistävän luokan järjestö, ollut välttämätön ulkoisten tuotantoehtoien ylläpitämiseen, siis nimenomaan riistetyn luokan

väkivaltaiseen kurissapitämiseen vallitsevan tuotantotavan suomien sortamiseksi alaisuudessa (orjuus, maaorjuus tai feodaalinen riippuvuus, palkkatyö). Valtio on ollut koko yhteiskunnan virallinen edustaja, sen keskittymä näkyvänä korporaationa, mutta se on ollut tätä vain sikäli, kuin se on ollut sen luokan valtio, joka aikanaan on yksin edustanut koko yhteiskuntaa: vanhalla ajalla se oli orjanomistajain, valtion kansalaisten valtio, keskiajalla feodaaliaateliston valtio, meidän aikanamme porvariston valtio. Kun siitä vihdoin tulee todella koko yhteiskunnan edustaja, tekee se itsensä tarpeettomaksi. Kun sorrettavana ei enää ole yhtään yhteiskuntaluokkaa, kun luokkaherruuden mukana ja tähänastisen tuotannon anarkiaan perustuneen yksilöllisestä olemassaolosta käydyn taistelun mukana on lakkautettu myös siitä aiheutuneet yhteentörmäykset ja selkkaukset, silloin ei enää ole mitään kurissapidettävää, mikä tekisi tarpeelliseksi erikoisen kurinpitovallan, valtion. Ensimmäinen teko, missä valtio todella esiintyy koko yhteiskunnan edustajana — tuotantovälineiden haltuunottaminen yhteiskunnan nimissä — on samalla sen viimeinen itsenäinen teko valtiona. Valtiovallan puuttuminen yhteiskunnallisiin suhteisiin käy alalla toisensa jälkeen tarpeettomaksi ja kuoleutuu silloin itsestään. Ihmisten hallitsemisen tilalle tulee asiain hallitseminen ja tuotantoprosessien johtaminen. Valtiota ei »poisteta», se *kuoleutuu*. Tältä pohjalta on arvioitava fraasia »vapaasta kansanvaltiosta»*. Sillä oli aikanaan oikeutetuksensa agitaatiokiekoina, mutta lopulta se oli tieteellisesti riittämätön; tältä pohjalta on arvioitava myös niinkutsuttujen anarkistien vaatimusta, että valtio on lakkautettava heti paikalla.

Kaikkien tuotantovälineiden ottaminen yhteiskunnan haltuun on väikkynyt niin yksilöiden kuin kokonaisten lahkokuntienkin mielessä useimmiten melko epäselvänä tulevaisuuden ihanteena siitä asti, kun kapitalistinen tuotantotapa astui historian näyttämölle. Mutta vasta sitten se saattoi tulla mahdolliseksi, vasta sitten tulla historialliseksi välttämättömyydeksi, kun sen toteuttamisen aineelliset edellytykset olivat olemassa. Sitä, samoin kuin mitään muutakaan historiallista edistysaskelta, ei tee toteutettavaksi pelkkä tietoisuus siitä, että luokkien olemassaolo on ristiriidassa oikeuden, tasa-arvoisuuden yms. kanssa, ei pelkkä halu näiden luokkien poistamiseen, vaan määrättyt uudet taloudelliset edellytykset. Yhteiskunnan jakautuminen riistäviin ja riistettyihin, hallitsevaan ja sorrettuun luokkaan oli välttämätön seuraus tuotannon varhemmasta alhaisesta kehityksestä. Niin kauan kuin yhteiskunnallinen kokonaistyö antaa vain sellaisen tuoton, joka ainoastaan hieman ylittää sen, mitä tarvitaan, jotta kaikki hädin tuskin tulisivat toimeen, siis niin kauan kuin työ vaatii yhteiskunnan jäsenten suurelta enemmistöltä kaiken tai melkein kaiken ajan, niin kauan tämä yhteiskunta välttämät-

---

* Ks. tätä osaa, ss. 20—23 ja 28—29. *Toim.*

tä jakautuu luokkiin. Yksinomaan työn orjina raatavan suuren enemmistön rinnalle muodostuu välittömästi tuottavasta työstä vapaa luokka, joka huolehtii yhteiskunnan yhteisistä asioista: työn johtamisesta, valtion toimista, oikeudenhoidosta, tieteistä, taiteista jne. Työnjaon laki on siis luokkajaon pohjana. Tällä emme suinkaan tahdo sanoa, että tämä luokkiin jakautuminen olisi tapahtunut ilman väkivaltaa ja rosvousta, ilman viekkautta ja petosta, ja että hallitseva luokka kerran satulaan päästyään olisi koskaan laiminlyönyt valtansa lujittamisen työtätekevien luokkien kustannuksella ja yhteiskunnallisen johtoasemansa muuttamisen suurten joukkojen tehostetuksi riistoksi.

Mutta vaikka luokkajaolla täten on tietty historiallinen oikeuksensa, niin se on ainoastaan tiettyinä aikana, tietyissä yhteiskunnallisissa oloissa. Se perustui tuotannon riittämättömyyteen; sen tulee poistamaan nykyaikaisten tuotantovoimien täydellinen kehitys. Ja todellakin yhteiskuntaluokkien poistamisen edellytyksenä on se historiallinen kehitysaste, jolloin ei ainoastaan tämän taikka tuon hallitsevan luokan, vaan ylipäänsä hallitsevan luokan, siis itse luokkaeron olemassaolo on tullut anakronismiksi, aikansa eläneeksi. Sen edellytyksenä siis on tuotannon sellainen kehitysaste, jolla tuotantovälineiden ja tuotteiden omistus ja niiden mukana poliittisen vallan, valistuksen ja henkisen johdon yksinoikeuden anastaminen jonkun erityisen yhteiskuntaluokan käsiin on käynyt paitsi tarpeettomaksi, myös taloudellisen, poliittisen ja älyllisen kehityksen esteeksi. Tämä vaihe on nyt saavutettu. Porvariston poliittinen ja henkinen vararikko tuskin on enää sille itselleenkaan salaisuus, ja sen taloudellinen vararikko uusiutuu säännöllisesti joka kymmenes vuosi. Jokaisessa pulassa yhteiskunta on läikähtyä sille kuuluvien, mutta sen käyttökyvyn ulkopuolella olevien tuotantovoimien ja tuotteiden taakan alle, ja seisoo avuttomana sen mielettömän ristiriidan edessä, että tuottajilla ei ole mitään kulutettavaa, koska puuttuu kuluttajia. Tuotantovälineiden laajenemisvoima katkoo ne siteet, joilla kapitalistinen tuotantotapa niitä kahlehtii. Tuotantovälineiden vapauttaminen näistä siteistä on ainoa ennakkoehto tuotantovoimien katkeamattomalle, yhä kiihtyvälle kehitykselle ja samalla itse tuotannon käytännöllisesti katsoen rajattomalle lisääntymiselle. Eikä siinä kyllin. Tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistus poistaa paitsi tuotannon nykyisen keinotekoisen esteen, myös tuotantovoimien ja tuotteiden suoranaisen hävittämisen ja tuhoamisen, mikä nykyään on tuotannon kiertämätön seuralainen ja saavuttaa pulissa huippunsa. Edelleen tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistus vapauttaa koko yhteiskuntaa varten suuret määrät tuotantovälineitä ja tuotteita poistamalla nykyisin hallitsevien luokkien ja niiden poliittisten edustajain järjettömän ylellisen tuhlauksen. Mahdollisuus turvata yhteiskunnallisen tuotannon avulla yhteiskunnan kaikille jäsenille toimeentulo, joka paitsi sitä, että se aineellisesti on täysin riittävä ja tulee päivä päivältä yhä runsaammaksi, takaa heille myös tilaisuuden kaikin puolin vapaasti

kehittää ja toteuttaa ruumiillisia ja henkisiä kykyjään, tämä mahdollisuus on nyt ensi kerran olemassa, mutta se on*.

Yhteiskunnan ottaessa haltuunsa tuotantovälineet lakkaa samalla tavarantuotanto ja sen mukana tuotteen valta tuottajiin nähden. Anarkian tilalle yhteiskunnallisessa tuotannossa tulee suunnitelmallinen, tietoinen järjestys. Yksilöllinen olemassaolon taistelu lakkaa. Vasta silloin ihminen tiettyssä mielessä eroaa lopullisesti eläinkunnasta, astuu eläimellisistä olemassaolon ehdoista todella inhimillisiin. Ihmisiä ympäröivien elinehtojen piiri, joka tähän asti on hallinnut ihmistä, joutuu nyt ihmisten hallinnan ja valvonnan alaiseksi, ihmisten, joista ensi kertaa on tullut tietoisia, todellisia luonnon valtiaita, koska heistä tulee oman yhteiskunnallistumisensa valtiaita. Heidän oman yhteiskunnallisen toimintansa lakeja, jotka siihen saakka ovat olleet heitä vastassa vieraina, heitä hallitsevina luonnonlakeina, ihmiset tulevat silloin täysin asiantuntevasti käyttämään hyväkseen ja siten hallitsemaan niitä. Ihmisten oma yhteiskunnallistuminen, mikä siihen asti oli heitä vastassa luonnon ja historian pakosta, tulee nyt heidän vapaaksi teokseen. Objektiiiviset, vieraat voimat, jotka siihen saakka hallitsivat historiaa, joutuvat ihmisten itsensä valvottaviksi. Vasta siitä alkaen ihmiset tulevat itse täysin tietoisesti tekemään historiansa, vasta siitä alkaen heidän liikkeellepanemillaan yhteiskunnallisilla syillä tulee olemaan etupäässä ja alati kasvavassa määrin myös heidän tahtomansa seuraukset. Se on ihmiskunnan hyp-päys välttämättömyyden valtakunnasta vapauden valtakuntaan.

Päätteeksi lyhyt yhteenveto esittämästämme kehityskulusta:

I. *Keskiaikainen yhteiskunta*: Yksityinen pientuotanto. Tuotantovälineet tarkoitettu yksityiskäyttöön, siksi alkuperäisen kömpelöitä, vähäpätöisiä, heikkotehoisia. Tuotanto joko tuottajan itsensä tai hänen feodaaliherransa välitöntä käyttöä varten. Vain siellä, missä on tuotannon ylijäämää tämän kulutuksen yli, tarjotaan ylijäämä myytäväksi ja lankeaa vaihdettavaksi: tavarantuotanto siis vasta syntymässä; mutta jo nyt sisältää se ituna *yhteiskunnallisen tuotannon anarkian*.

II. *Kapitalistinen vallankumous*: Teollisuuden mullistaminen lähinnä yksinkertaisen yhteistyön ja manufaktuurin avulla. Siihen asti hajallaan olleiden tuotantovälineiden keskittyminen suuriin työ-

---

* Muutama numerotieto antanee likipitäisen käsityksen nykyaikaisten tuotantovälineiden tavattomasta laajenemisvoimasta jopa kapitalistisen paineen alla. Giffenin laskelmien mukaan teki Ison-Britannian ja Irlannin varallisuuden kokonaissumma pyöreinä lukuina:

v. 1814	2200 milj. puntaa	eli 44 miljardia Dmk	(Saksan)
v. 1865	6100 »	»	» 122 »
v. 1875	8500 »	»	» 170 »

Mitä tulee tuotantovälineiden ja tuotteiden tuhoamiseen pulissa, niin laskettiin Saksan teollisuudenharjoittajain toisessa kongressissa Berliinissä 21. päivänä helmikuuta 1878 yksistään *Saksan rautateollisuuden* kokonaistappio viimeisessä pulassa 455 miljoonaksi markaksi.

pajoihin, samalla niiden muuttuminen yksityisistä tuotantovälineistä yhteiskunnallisiksi — muutos, joka ei yleensä koske vaihdon muotoa. Vanhat omistusmuodot jäävät voimaan. *Kapitalisti* astuu esille: tuotantovälineiden omistajana ottaa hän omakseen myös tuotteet ja tekee niistä tavaroita. Tuotanto on tullut yhteiskunnalliseksi toiminnaksi; vaihto ja sen mukana omistus jäävät edelleen yksilöllisiksi toiminnoiksi, yksityisten toiminnoiksi: *yhteiskunnallisen tuotteen ottaa omakseen yksityiskapitalisti*. Perusristiriita, josta saavat alkunsa kaikki ristiriidat, joissa nyky-yhteiskunta liikkuu ja jotka suurteollisuus tuo avoimesti päivänvaloon.

A. Tuottajan erottaminen tuotantovälineestä. Työläisen tuomitseminen elinkautiseen palkkatyöhön. *Proletariaatin ja porvariston välinen vastakohta*.

B. Kasvavassa määrin ilmenevät ja yhä tehokkaammin vaikuttavat ne lait, jotka hallitsevat tavarantuotantoa. Hillitön kilpailu. *Ristiriita yksityisen tehtaan yhteiskunnallisen organisaation ja kokonaistuotannon yhteiskunnallisen anarkian välillä*.

C. Toisaalta koneiston täydellistäminen, josta kilpailu on tehnyt pakkokäskyn jokaiselle yksityiselle tehtailijalle ja joka merkitsee samaa kuin työläisten yhä lisääntyvä työstä syrjäyttäminen: *teollisuuden vara-armeija*. — Toisaalta tuotannon rajaton kasvu, samoin kilpailun pakkolaki jokaiselle tehtailijalle. — Näistä kahdesta syystä tuotantovoimien tavaton kehitys, tarjonta ylittää kysynnän, liikatuotanto, markkinoiden ylenmääräinen täytyminen, kymmenvuositain pulia, virheellinen kiertokulku: *toisaalta liikaa tuotantovälineitä ja tuotteita, toisaalta liikaa työläisiä*, joilla ei ole tointa eikä toimeentulovälineitä. Mutta nämä kaksi tuotannon ja yhteiskunnallisen hyvinvoinnin vipua eivät voi yhtyä, koska tuotannon kapitalistinen muoto kieltää tuotantovoimia toimimasta, tuotteita kiertämästä, jolleivät ne sitä ennen ole muuttuneet pääomaksi, minkä juuri niiden oma liikamäärä estää. Ristiriita on kasvanut järjettömyydeksi: *tuotantotapa kapinoi vaihtomuotoa vastaan*. Porvaristo on tullut kykenemättömäksi enää johtamaan yhteiskunnallisia tuotantovoimia.

D. Kapitalistien itsensä on pakko osittain tunnustaa tuotantovoimien yhteiskunnallinen luonne. Suurten tuotanto- ja liikeorganismien ottaminen ensin *osakeyhtiöiden*, myöhemmin trustien, vihdoin *valtion* omaisuudeksi. Porvaristo osoittaa olevansa tarpeeton luokka: palkatut henkilöt suorittavat nyt sen kaikki yhteiskunnalliset toiminnot.

III. *Proletaarinen vallankumous*, ristiriitojen ratkaisu: proletariaatti ottaa julkisen vallan ja muuttaa tämän vallan avulla porvariston käsistä luisuneet yhteiskunnalliset tuotantovälineet koko yhteiskunnan omaisuudeksi. Tällä toimenpiteellä se vapauttaa tuotantovälineet siitä, mikä oli ominaista niille pääomana ja antaa niiden yhteiskunnalliselle luonteelle vapauden päästä täysin esille. Suunnitelmallinen yhteiskunnallinen tuotanto tulee nyt mahdolliseksi. Tuotannon kehitys tekee eri yhteiskuntaluokkien olemassaolosta anakronismin.

Sitä mukaa kuin yhteiskunnallinen anarkia katoaa, raukeaa myös valtion poliittinen auktoriteetti. Ihmiset, jotka ovat vihdoinkin oman yhteiskunnallisuutensa valtiaita, tulevat samalla luonnon valtiaksi, itsensä valtiaksi — vapaiksi.

Tämän maailmalle vapauden tuovan teon toteuttaminen on nykyaikaisen proletariaatin historiallinen kutsumus. Tämän teon historiallisten ehtojen ja samalla sen luonteen perin pohjainen tutkiminen ja siten sen toteuttajan, nyt sorretun luokan saattaminen tietoisesti toimintansa ehdoista ja luonteesta, se on proletaarisen liikkeen teoreettisen ilmauksen, tieteellisen sosialismin tehtävä.

*Kirjoittanut F. Engels tammikuussa —
maaliskuun alkupuolella 1880*

Julkaistu aikakauslehdessä »La Revue socialiste» № № 3, 4, 5; 20. maaliskuuta, 20. huhtikuuta, 5. toukokuuta ja erillisinä ranskankielisenä kirjasena: F. Engels. »Socialisme utopique et socialisme scientifique». Paris 1880

*Julkaistaan
vuoden 1891 saksankielisen
laitoksen mukaan*

Suomennos saksasta